

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

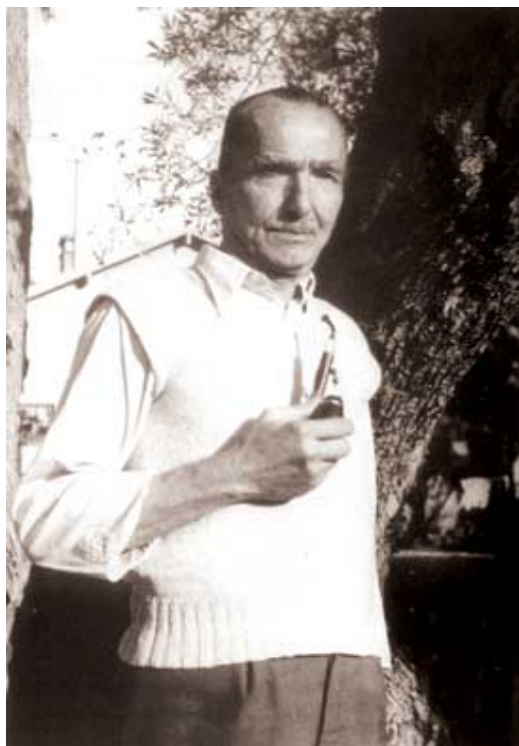
**ΘΕΜΑ: ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΙΝΩΙΚΗ
ΚΡΗΤΗ ΣΤΗΝ <ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ
ΓΚΡΕΚΟ> ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : Κος ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ : ΜΠΥΡΑΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2007

“ΦΩΝΑΖΩ ΤΗ ΜΝΗΜΗ ΝΑ ΘΥΜΗΘΕΙ,
ΠΕΡΜΑΖΩΝΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΕΡΑ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ,
ΣΤΕΚΟΥΜΑΙ ΣΑΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ
ΣΤΡΑΤΗΓΟ ΚΑΙ ΚΑΝΩ ΤΗΝ ΑΝΑΦΟΡΑ ΜΟΥ
ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ. ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΟΣ ΕΙΝΑΙ
ΖΥΜΩΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΙΔΙΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΧΩΜΑ ΜΕ
ΜΕΝΑ, ΚΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΑΠ’ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ
ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΠΟΥ ΖΟΥΝ Ή ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΖΗΣΕΙ
ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΜΕ ΝΙΩΣΕΙ. ΔΕΝ ΑΦΗΚΕ ΚΙ ΑΥΤΟΣ
ΤΗΝ ΙΔΙΑ ΚΟΚΚΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ ΑΠΑΝΩ ΣΤΙΣ
ΠΕΤΡΕΣ;”

Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

□□□□□□□□□□

□□□□ □□Ω□□

1.1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ	4
1.2	Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΚΡΗΤΗ	7
1.3	Η “ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ ”	11
1.4	ΚΡΗΤΗ – ΙΣΤΟΡΙΑ	13
1.5	ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ	16

□□□□ Δ□□□□□□

2.1	ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ	19
2.2	ΤΟ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΤΟΥ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	20
2.2.1	ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	
	Α. ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (2600 - 2000 π.Χ)	20
	Β. ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (2000 – 1700 π.Χ) .	21
	Γ. ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1700 – 1400 π.Χ)	24

□□□□□ □□□□□

3.1 ΚΝΩΣΟΣ : ΤΟ ΝΕΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ (1650 - 1370 π.Χ)	28
3.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΝΩΣΟ ΑΠΟ ΤΗΝ “ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ ”	32
3.3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΣΚΕΦΘΗΚΕ Ο Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ	34
3.4 Η ΚΡΗΤΟΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ – ΦΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ	36
3.5 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΒΙΟΣ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ	39
3.6 Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ – Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	44
3.7 Η ΜΙΝΩΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ	47
3.8 ΚΟΙΝΩΝΙΑ	50
3.9 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (ΓΕΝΙΚΑ)	52

□□□□□ □□□□□□□

4.1 ΧΩΡΙΑ – ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ	54
4.2 Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ	57
4.3 ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ	58
4.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	60
4.5 ΛΕΞΕΙΣ - ΦΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ ΑΠΟ ΤΗΝ “ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ”	62

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ : ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Κορυφαίος νεοέλληνας πεζογράφος και δραματικός συγγραφέας, τέκνο της Κρήτης, γνωστός σ' όλο τον κόσμο. Ένας ακούραστος εργάτης του πνεύματος, που ένιωσε πολλές φορές την πίκρα της περιφρόνησης. Γεννήθηκε στη μικρή τουρκοκρατούμενη πόλη , το Ηράκλειο , το 1883 , όπου έμαθε ν' αγαπά τα γράμματα και την Κρήτη. Σπούδασε στη νομική Σχολή της Αθήνας και μετά στο Παρίσι μαθήματα φιλοσοφίας , όπου είχε δάσκαλο το φιλόσοφο Μπέρξον. Σε μικρή ηλικία έγραψε τα πρώτα του ποιήματα · αργότερα εργάστηκε σε περιοδικά κι εφημερίδες όπου υπόγραφε με το ψευδώνυμο < Πέτρος Ψηλορείτης > κι αργότερα με το πραγματικό του όνομα. Ασχολήθηκε με μεταφράσεις ξένων συγγραφέων , για να συνεχίσει έπειτα με τη συγγραφή δικών του έργων. Ο Καζαντζάκης ήταν τύπος ανήσυχος , ανικανοποίητος , με δύναμη έκφρασης και μεγάλο συγγραφικό ταλέντο.

Η ψυχή του βασανίζεται από αγωνίες και από προβλήματα θεμελιακά – μια αγωνία μεταφυσική (ή υπαρξιακή) όπως θα τη χαρακτηρίσουν οι βιογράφοι του. Αναζητεί τη λύτρωση στη γνώση, στα ταξίδια , στην επαφή με τους ανθρώπους , σε κάθε λογής εμπειρίες. Ανησυχίες θρησκευτικές τυραννούν επίσης τον άπιστο αυτόν νιτσειστή · ιδιαίτερα η μορφή του Χριστού τον παρακολουθεί σαν έμμονη ιδέα από τα νεανικά ως τα τελευταία του χρόνια.

Τα χρόνια που περνά στη Γερμανία (1922-23) είναι αποφασιστικά για τη μελλοντική διαμόρφωση της κοσμοθεωρίας του. Εγκαταλείπει τον “ αριστοκρατικό εθνικισμό ” στον οποίο πίστευε ως τότε και δέχεται τις επαναστατικές και κομμουνιστικές ιδέες που ανατάραζαν τότε την πολιτική και πνευματική ζωή της Γερμανίας.

Ο Καζαντζάκης είναι συγγραφέας που ξέρει να δώσει πλαστικότητα και αληθινή ύπαρξη στις νοηματικές συλλήψεις του, ακόμα και να τους εμφυσήσει ποιητική διάθεση. Μπορεί να μεταπλάσει δημιουργικά όλη την τεράστια γνώση και την πείρα της ζωής που είχε θησαυρίσει μέσα του με το στοχασμό και την άσκηση.

Εκείνο που είναι πιο αποφασιστικό στα τελευταία του χρόνια είναι η στροφή του προς το μυθιστόρημα , ένα είδος με το οποίο

δεν είχε καθόλου ως τότε καταπιαστεί , τουλάχιστον στη γλώσσα του. Κίνητρο για τη στροφή του αυτή ήταν η επιθυμία του να επικοινωνήσει με το πλατύτερο κοινό και αυτό θα το πετύχαινε με το μυθιστόρημα.

Στην τελευταία δεκαετία της ζωής του , ο Καζαντζάκης έδωσε στα μυθιστορήματά του την τελική τους μορφή. Στο εξωτερικό, όπου βρισκόταν, γνώρισε και τη διεθνή επιτυχία, μια επιτυχία ευρύτατη και αξιοθαύμαστη. Τα μυθιστορήματά του μεταφράζονται το ένα μετά το άλλο σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες , κυκλοφορούν και σχολιάζονται ευρύτατα ή μετασκευάζονται για τη σκηνή ή την οθόνη. Ένα μέρος της επιτυχίας οφείλεται περισσότερο στα “ γραφικά ” στοιχεία που αφθονούν στα μυθιστορήματά του (στην κρητική ζωή των αρχών του αιώνα , στον περίεργο πρωτογονισμό των ηρώων) , στοιχεία δεμένα οργανικά με τα έργα και γνήσια λογοτεχνικά παρουσιασμένα , που δεν αποτελούν όμως τον κεντρικό πυρήνα , το “ μήνυμα ” , που ήθελε ο συγγραφέας να μεταδώσει με λαϊκό τρόπο στο κοινό.

Ο Νίκος Καζαντζάκης αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση λογοτέχνη του οποίου η δημιουργία συνάπτεται στενά με την παρουσία ενός συγκεκριμένου ψευδώνυμου κάθε φορά , σε τρόπο που οι συνειδησιακές του μεταλλαγές εκφράζονται αποκαλυπτικά στις λογοτεχνικές του εικονοποιήσεις , ερμηνεύσιμες έτσι και αναγώγιμες σε καταστάσεις και εμπειρίες βιωματικής ή αντικειμενικής προέλευσης.

Για παράδειγμα , το τοπωνυμικής προελεύσεως ψευδώνυμο <Πέτρος Ψηλορείτης > , συνδέεται άμεσα με την ιδιαίτερη πατρίδα του. Η υιοθέτησή του αποτελεί για τον Καζαντζάκη χρέος τιμής για την Κρήτη. Γιατί , αδυνατώντας να είναι πολεμιστής σε μια περίοδο που η Κρήτη είχε ανάγκη από αγωνιστές για την ελευθερία της , υποχρεώνεται να μείνει στα πλαίσια της διανοητικής δημιουργίας. Επιλέγει λοιπόν το συγκεκριμένο ψευδώνυμο αποδίδοντας φόρο τιμής στο νησί του και προσφέροντάς του δόξα όχι σ’ ένα χώρο πράξης αλλά θεωρίας.

Για να ολοκληρωθεί η επιβλητική και πολύπλευρη μορφή του Καζαντζάκη πρέπει ν’ αναφερθούν και οι μεταφράσεις του και τα ταξιδιωτικά του. Ο Καζαντζάκης μετέτρεπε τις εμπειρίες του σε συγγραφή. Οι μεταφράσεις του γράφονται κυρίως για εκείνον και όχι για τον άλλο , ο οποίος στο τέλος ίσως να μη βρει τη βοήθεια που ζητούσε.

Το έργο του έγινε γνωστό σ' όλες τις ξένες χώρες , ενώ στην πατρίδα του μόνο τα τελευταία χρόνια άρχισε να διαδίδεται και ν' αναγνωρίζεται. Τον Οκτώβριο του 1957 , ενώ βρισκόταν στη

Γερμανία , επιστρέφοντας από το ταξίδι του στην Ασία , ο Νίκος Καζαντζάκης έφυγε για πάντα.

Μία από τις μεγαλύτερες λαχτάρες της ζωής μου στάθηκε πάντα το ταξίδι. Να δω , ν' αγγίξω άγνωρα χώματα , να μπω να κολυμπήσω σε άγνωρες θάλασσες , να γυρίσω τη γης , να βλέπω και να μη χορταίνω καινούριες στεριές και θάλασσες κι ανθρώπους κι ιδέες και να τα βλέπω όλα για πρώτη φορά... (Αν. Γκρέκο , σελ. 156)

1950..ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ EL GRECO ΣΤΟ ΤΟΛΕΔΟ

1.2 Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΚΡΗΤΗ

Η Κρήτη με τους θρύλους της και τις παραδόσεις της , τα μαρτύριά της από τους Σαρακηνούς , τους Ενετούς και τους Τούρκους. Η Κρήτη με τον αγώνα της και το πιστεύω της στη λευτεριά. Αυτή είναι η μέγιστη έμπνευση του Καζαντζάκη.

Ο Καζαντζάκης προχωρεί απτόητος και αγέρωχος στις δικές του αναλύσεις. Θεωρώντας την Κρήτη ως σύνθεση της Ελλάδας με την Ασία μας λέει ότι : ο δικός του Οδυσσέας δεν είναι ούτε Έλληνας , ούτε βάρβαρος αλλά και τα δύο μαζί. Είναι Κρητικός. Μας λέει ότι δεν μπορεί η σάρκα να βαστάξει την ψυχή του Κρητικού. Μας δείχνει ο Καζαντζάκης το αδιέξοδο της ζωής του για μια χαμένη τραγική υπόθεση. Όμως ο άνθρωπος των μεγάλων αντιφάσεων , ο Καζαντζάκης , αγαπά αυτή τη ζωή , αυτή την τραγικότητα.

Ο Καζαντζάκης και η Κρήτη κινούνται πέρα από τη δειλία , τη μικρότητα και τη μικροψυχία. “ Με συνεπήρε η πνοή της Κρήτης και προσπάθησα ως άνθρωπος και ως συγγραφέας να πολεμήσω για τη λευτεριά , την ειρήνη και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου ” , αναφέρει σ’ ένα γράμμα του προς την επιτροπή του διεθνούς βραβείου ειρήνης που του απονεμήθηκε στη Βιέννη.

Στην πίστη του , τη λατρεία του , τον αγώνα του και την αγωνία του για την Κρήτη , ο Καζαντζάκης δείχνει τα προμηθεϊκά στοιχεία του πιστεύω του. Άπειρη αγάπη , επιείκεια και συμπόνια για τον άνθρωπο και την χωρίς τέλος ηρωική ανηφορική του πορεία. Ο Καζαντζάκης ως άνθρωπος με μέγιστη αξία κρατά την αυστηρότητα , την πειθαρχία και την αυτοθυσία για τον εαυτό του. Συγχρόνως όμως αυτό το παράδειγμα ζωής που μας δίνει είναι διδακτικό και απαιτητικό για τους άλλους Κρητικούς , για τους άλλους ανθρώπους. Αποδεικνύει έτσι την πίστη του στην ανάγκη μιας πανανθρώπινης αλληλεγγύης.

Κανείς δεν μπορεί να φύγει από το γραφτό του , μήτε ο Θεός , μας λέει ο Καζαντζάκης. Πάνω απ’ όλα , όμως , αγωνίζεται και πιστεύει στον άνθρωπο. Έτσι , ο ίδιος υμνεί και λατρεύει την ψυχή του ανθρώπου. Παράλληλα , τονίζει ότι μπορεί να ξεφύγει από το πεπρωμένο της η ψυχή του ανθρώπου. “ Ποια άλλη δύναμη στον κόσμο μπορεί να δει κατάματα, χωρίς να τυφλωθεί την αρχή και το τέλος του κόσμου; ”

Υπάρχουν στον Καζαντζάκη στοιχεία της φιλοσοφίας του Σοπενχάουερ και του Νίτσε , στοιχεία πέρα από το καλό , το κακό και την ηθική και στοιχεία απαισιοδοξίας. Όμως και πάλι αντίβαρο στην

απαισιοδοξία αυτή είναι η ίδια η Κρήτη. Ο μοναδικός τρόπος που τον συνδέει με τους νεοέλληνες είναι η κρητική ματιά προς τη ζωή.

Στον Καζαντζάκη , μαζί και πέρα από την Κρήτη , υπάρχουν και τα πανανθρώπινα πιστεύω , η ιδέα της πανανθρώπινης αλληλεγγύης. Ο δικός του Οδυσσέας , πέρα από το ότι δείχνει την πίστη του στον αγώνα που είναι άξιος μόνο όταν γίνεται χωρίς κανενός είδους πληρωμή , προβάλλει το ταξίδι και το δρόμο προς την Ιθάκη ως το δρόμο της παγκόσμιας συνάντησης των λαών · ως τον δρόμο της πανανθρώπινης αλληλεγγύης.

“ Εμένα σκοπός μου είναι να προφτάσω να κάμω την σάρκα μου πνεύμα και να μην αφήσω τίποτα στο χάρο να πάρει. Και γι’ αυτό έχω ανάγκη από μοναξιά , ερημιά , εγκατάλειψη , φτώχεια ”, εκφράζει σ’ ένα γράμμα του προς τον Γεώργιο Παπανδρέου. Το ανώτατο σημείο στο οποίο μπορεί να φτάσει ο άνθρωπος είναι το δέος , ο ιερός τρόμος · πέρα απ’ αυτό σταματά ο νους του ανθρώπου. Όμως ούτε σ’ αυτό το σημείο της απόλυτης μοναξιάς , του απόλυτου αφοπλισμού και της απόλυτης μηδαμινότητας του ανθρώπου , ο Καζαντζάκης δε χάνει την πίστη του στον Θεό και την Κρήτη · στη λευτεριά , στη ζωή. Στο ανώτατο σημείο της φιλοσοφικής αναζήτησης και του προβληματισμού του ο Καζαντζάκης αναρωτιέται μήπως και η απόλυτη αφοσίωση στη λευτεριά είναι κι αυτή μια υπέρτατη δέσμευση , μια αναίρεση της απόλυτης ιδέας της λευτεριάς.

Για να κατανοήσουμε τον Καζαντζάκη δεν πρέπει να ξεχωρίσουμε την περιπέτεια της δικής του ζωής από τις περιπέτειες των ηρώων του. Άλλωστε ο ίδιος μας λέει ότι θέλει να κάμει την σάρκα του πνεύμα. Πρέπει να ζήσουμε μαζί με τον ίδιο την γέννησή του στην Κρήτη , τα πρώτα του βήματα και τα πρώτα βιώματά του στον τόπο εκείνο. Να ζήσουμε την περιπέτειά του , την ιδεολογική και την πολιτική , την φιλοσοφική στην Αθήνα , να ταξιδέψουμε μαζί του στα αναρίθμητα ταξίδια του για να ζήσουμε τα υπέροχα ταξιδιωτικά του. Όλα είναι αξεχώριστα στη ζωή του , η Κρήτη , η περιπέτεια , ο αγώνας , τα ταξίδια, το γράψιμο , η αμφισβήτηση , η σύνθεση.

Πέρα από τον επικό Καζαντζάκη υπάρχει και ο πολύ ανθρώπινος και ταπεινός Καζαντζάκης που και αυτός συνδέεται άμεσα με την Κρήτη και τους αγώνες της. Μας λέει ότι οι Κρητικοί είναι αυτοί οι άνθρωποι που όχι μόνο τρώνε τα αυγά με τα τσόφλια αλλά τρώνε και τα τσικάλια όπου ήταν βρασμένα τα αυγά. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι είναι είτε μπακιρένια τσικάλια , είτε πήλινα. Άμα είσαι πήλινο τσικάλι και ραγίσεις, πάει δεν ξανακολλάς πια. Επίσης , αλλού μας αναφέρει ότι η μεγαλύτερη τιμωρία είναι να απαντήσεις στον κάκητα με καλοσύνη. Στα ταξιδιωτικά του προσθέτει ότι πρέπει πάντοτε να σεβόμαστε τον αντίπαλο. Αν δεν υπάρχει ο αντίπαλος δεν μπορεί να γίνει ο αγώνας.

Ένας τόσο σπουδαίος συγγραφέας , όπως ο Καζαντζάκης , είναι συγχρόνως ο γνήσιος Κρητικός που πιστεύει πάντοτε στον Θεό και την Κρήτη , στην αξιοπρέπεια και την ελευθερία αλλά είναι επίσης αυτός που χάρη στην ευαισθησία του έφτασε σε τόσο ανώτερα επίπεδα της σκέψης. Είναι ο άνθρωπος που μπροστά στο άπειρο και το ιερό δέος παραμένει αγέρωχος και ατρόμητος ακόμη και μπροστά στο χάρο.

“ Σπάνια άνθρωπος ήταν τόσο περήφανος , αλλά και τόσο αληθινός όπως ο Καζαντζάκης ” λέει η δεύτερη σύζυγός του Ελένη Σαμίου.

Εν κατακλείδι , τίποτα δεν αντιπροσωπεύει περισσότερο τον Καζαντζάκη όσο το απόσταγμα της σκέψης του , το απόσταγμα της ζωής του , τότε που μας ανακοίνωσε την δική του αυθεντία. “ Δεν ελπίζω τίποτα , δεν φοβούμαι τίποτα . Είμαι ελεύθερος ” , γράφεται στον τάφο του στο Ηράκλειο.

Η Κρήτη πάντως ήταν , είναι και θα είναι υπερήφανη για τον Καζαντζάκη. Αν υπήρξαν άλλωστε στιγμές ευτυχίας στη ζωή του αυτές θα ήταν κυρίως οι στιγμές που ο ίδιος ένιωθε την αναγνώριση , την αγάπη και την υπερηφάνεια της Κρήτης προς το πρόσωπό του.

Πέρα από κάθε διάθεση ωραιοποίησης ή υποβάθμισης του προσώπου και του έργου του , μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι : ο Καζαντζάκης από το γεγονός της γέννησής του (1883) στην Κρήτη , μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα και κάτω από σημαντικές για την πορεία του ελληνικού έθνους συγκυρίες , διαμορφώνει ένα χαρακτήρα και μια προσωπικότητα δυναμική και αγωνιστική. Η Κρήτη και η οικογενειακή του παράδοση υποδειχνουν το δρόμο του αγώνα και της θυσίας για την κατάκτηση ενός υπέρτατου ιδανικού : της ελευθερίας. Η ζωντανή , βιωμένη αυτή εμπειρία , μετατίθεται στη συνέχεια σ’ ένα πνευματικό επίπεδο κι αποτελεί μια πρώτη βασική παράμετρο που καθορίζει την πορεία της σκέψης του.

Πολλοί έχουν προσπαθήσει να ερμηνεύσουν τη σχέση του Καζαντζάκη με την ιστορία του τόπου του , ή καλύτερα την καζαντζακική ερμηνεία της ιστορίας , και ο Καζαντζάκης θεωρείται από την άποψη αυτή ως ο δημιουργός “ του νεοελληνικού μύθου της Κρήτης” , δηλαδή των πολέμων των Κρητικών για τη λευτεριά τους. Η κατηγορία αυτή των μελετητών βλέπει τον Καζαντζάκη ως τον γνησιότερο πνευματικό συγγενή του Ηροδότου. Άλλοι τον θεωρούν ως τον γνησιότερο πνευματικό συγγενή του Ομήρου , ως τον “ Όμηρο της νεότερης Ελλάδας ” , και πιστεύω πως οικοδομεί το πιο λαμπρό μνημείο του νεοελληνικού αρχαϊκού πνεύματος.

Η αγάπη και ο θαυμασμός του Καζαντζάκη για την Κρήτη και τον κρητικό τρόπο σκέψης και έκφρασης είναι διάχυτα σε όλα τα έργα του.

Ο ίδιος φτάνει πολλές φορές στην υπερβολή αυτής της αγάπης , μιλώντας για την “ κρητική ματιά ” και δηλώνοντας πως τίποτε στον κόσμο δεν

αγαπά περισσότερο από την Κρήτη και πως η Κρήτη προσδιορίζει αποφασιστικά τη σκέψη και την πνευματική του πορεία. Η Κρήτη για τον Καζαντζάκη είναι το αρχέτυπο , είναι η αφετηρία και το τέρμα όλης της πορείας του. Πέρα όμως από αυτήν τη συναισθηματική και ιδεολογική

σχέση του συγγραφέα με την Κρήτη , σε όλα τα έργα του , τα στοιχεία της κρητικής ιστορίας και κυρίως της λαογραφίας είναι πλούσια , άλλοτε γνήσια , άλλοτε παραποιημένα , σκόπιμα ή αθέλητα , ανάλογα με τον σκοπό του ή με τον βαθμό καθαρότητας και ακρίβειας της διαμνημόνευσης των προσώπων και των πράξεων. Η επισήμανση και η ερμηνεία τους είναι απαραίτητη για τους αναγνώστες του , ιδιαίτερα τους ξένους , που δεν γνωρίζουν την ιστορία και τον πολιτισμό της ιδιαίτερης πατρίδας του Καζαντζάκη.

1945. Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

1.3 Η “ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ ”

Η “ Αναφορά στον Γκρέκο ” , δημοσιευμένη μεταθανάτια (1961), είναι μια ποιητική αυτοβιογραφία , απαραίτητη για τον ερμηνευτή του έργου του , ο οποίος προβάλλει την αξία της ζωής του και τον αγώνα του ν’ ανέβει από σκαλοπάτι σε σκαλοπάτι και να φτάσει στην κορυφή , στην Κρητική Ματιά. Είναι το έργο που ερμηνεύει όχι μόνο τη ζωή και τη σκέψη του Καζαντζάκη , αλλά και τον τρόπο της λογοτεχνικής του δημιουργίας. Η εξομολόγησή του είναι αποκαλυπτική και χρήσιμη για τη σχέση του με την Κρήτη , τον ιστορικό τόπο που μεγάλωσε.

“ Διάβαζα συναξάρια , άκουγα παραμύθια , έπαιρνε τ’ αφτί μου κουβέντες κι όλα μεταμορφώνονταν μέσα μου... αργότερα πολύ , όταν άρχισα να γράφω τραγούδια και μυθιστορήματα , κατάλαβα πως η μυστική αυτή κατεργασία λέγεται δημιουργία...”

Στις σελίδες του βιβλίου αυτού ο αναγνώστης διαβάζει για την ματωμένη πορεία του Καζαντζάκη ανάμεσα στους ανθρώπους , στα πάθη και στις ιδέες. “ Κάθε άνθρωπος άξιος να λέγεται γιος του ανθρώπου σηκώνει το σταυρό του κι ανεβαίνει το γολγοθά του · οι περισσότεροι φτάνουν στο πρώτο , στο δεύτερο σκαλοπάτι , λαχανιάζουν , σωριάζονται στη μέση της πορείας και δεν φτάνουν στην κορυφή του Γολγοθά (δηλαδή στην κορυφή του χρέους τους). Λιποψυχούν , φοβούνται να σταυρωθούν και δεν ξέρουν πως η σταύρωση είναι ο μόνος δρόμος της ανάστασης ” , τονίζει στην εισαγωγή της “ Αναφοράς ” του.

Συγκεκριμένα , στο Οδοιπορικό του αυτό “ φωνάζει τη μνήμη να θυμηθεί , περμαζώνει από το αέρα τη ζωή του , στέκεται σαν στρατιώτης μπροστά στο στρατηγό και κάνει την Αναφορά του στον Γκρέκο · γιατί αυτός είναι ζυμωμένος από το ίδιο κρητικό χρώμα με αυτόν , και καλύτερα απ’ όλους τους αγωνιστές που ζουν ή που έχουν ζήσει μπορεί να τον νιώσει ”.

Δέκα χρόνια ζητούσε ο Καζαντζάκης από το Θεό του διορία , δέκα ακόμα χρόνια , να τελέψει το έργο του , να πει ό, τι είχε να πει , ν’ αδειάσει. Εβδομήντα τεσσάρων χρονών , όχι μόνο δεν ένιωθε γέρος και κουρασμένος , παρά ακόμα κι ύστερα από την τελευταία τραγική περιπέτεια είχε , όπως έλεγε , ξανανιώσει. Την Αναφορά την άρχισε το φθινόπωρο του 1956 · όμως δεν πρόλαβε να κάνει τη “ δεύτερη γραφή ” της Αναφοράς στον Γκρέκο , όπως

το συνήθιζε. Πρόλαβε όμως και ξανάγραψε ολόκληρο το πρώτο κεφάλαιο και ένα από τα τελευταία. Πρόλαβε ακόμα να διαβάσει το χειρόγραφο του και να διορθώσει ή να προσθέσει με το μολύβι. Ένα είναι βέβαιο : την Αναφορά , αν ήταν να την ξαναγράψει , θα την άλλαζε , θα την πλούτιζε. Κάθε μέρα θυμόταν καινούρια περιστατικά , που τα 'χε ξεχάσει , αναφέρει η αδερφή του Ελένη Καζαντζάκη. Η πραγματική ζωή του Καζαντζάκη ήταν γεμάτη ουσία , ανθρώπινη αγωνία χαρά και πόνο – ανθρωπιά. Δεν έλειπαν και οι δύσκολες στιγμές της αδυναμίας , της φυγής και του πόνου.

Έτσι θα' πρεπε κι εμείς να κρίνουμε τον Καζαντζάκη από τον κρυφό σκοπό που έχουν οι πράξεις του και όχι σαν άνθρωπο. Όχι από το τι έκανε κι αν αυτό που έκανε έχει ή δεν έχει ανώτατη αξία για κείνον και για μας.

Τριάντα τρία χρόνια έζησε δίπλα του η αδερφή του και δεν ντράπηκε ποτέ της για μια κακή του πράξη. Τον χαρακτηρίζει ως τίμιο , άδολο , αθώο , γλυκύτατο για τους άλλους , άγριο μονάχα για τον εαυτό του. Αποτραβιόταν στην ερημιά γιατί ένιωθε πως ο άθλος ήταν βαρύς κι οι ώρες μετρημένες. Όμως ο Χάρος δεν τον άφησε να τελειώσει το έργο του και ήρθε και τον πήρε την ώρα που είχε αρχίσει ν' ανθίζει και να καρπίζει.

Η “ Αναφορά στον Γκρέκο ” είναι το χρονολογικά τελευταίο έργο που δημοσιεύτηκε από τις εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη. Πραγματικότητα και φαντασία , ιστορικά περιστατικά και λογοτεχνική μυθοπλασία διαπλέκονται αναπόσπαστα σε μια ενότητα που συνθέτει αποκαλυπτικά τα διαδοχικά σημεία – σταθμούς από τα οποία πέρασε και τα οποία σηματοδότησαν το έργο του : τραυματικές εμπειρίες παιδικών χρόνων , εθνικισμός , γνωριμία με Νίτσε και Μπέρξον , περίοδος του μηδενισμού , περίοδος του κομμουνισμού , ελευθερία πέρα από το φόβο και την ελπίδα. Είναι μια αναφορά που δίνει ένας στρατιώτης στον ανώτερό του , μια απολογία – εξομολόγηση για το τι θέλησε , τι προσπάθησε και τι μπόρεσε να κάνει στη ζωή του , απευθυνόμενη στον πατριάρχη , όπως τον θεωρεί , της κρητικής γενιάς του , τον ΔΟΜΙΝΙΚΟ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟ. Μέσα απ' τις σελίδες του έργου αυτού ξεπροβάλλει ανάγλυφα η εναγώνια αναζήτηση και ο συνεχής προβληματισμός μιας αγωνιζόμενης πνευματικής προσωπικότητας που θέτει ερωτήματα τα οποία αποτελούν ύψιστο επίτευγμα του ανθρώπινου στοχασμού.

1.4 ΚΡΗΤΗ – ΙΣΤΟΡΙΑ

Πανάρχαια και μακραίωνη είναι η ιστορία του μεγάλου νησιού μας. Σ' αυτή γεννήθηκε και άνθισε ο πρώτος πολιτισμός της Ευρώπης , ο εξαίσιος μινωικός πολιτισμός που τον χωρίζουμε σε τρεις φάσεις : στην πρωτομινωική , στη μεσομινωική και την υστερομινωική περίοδο , όπου εκδηλώνονται όλα τ' αξιοθαύμαστα χαρακτηριστικά ενός πολιτισμού επηρεασμένου σημαντικά από τον αιγυπτιακό.

Ο λαός που εγκαθίσταται στην Κρήτη στα 2600 π.Χ. και που η καταγωγή του μας είναι άγνωστη , είναι ειρηνικός , φιλοπρόοδος , δημιουργικός και το πιο σημαντικό , ξέρει καλά τη ναυτική τέχνη. Στα 1000 περίπου χρόνια που ακολουθούν μέχρι να σβήσει η λάμψη του πολιτισμού τους, οι Κρήτες κάνουν τη χώρα τους ένα τεράστιο ναυτικό και εμπορικό κράτος με δύναμη καταπληκτική. Η μεγάλη οικονομική ευχέρεια φαίνεται καθαρά στα ερείπια που βρέθηκαν στις ανασκαφές. Τεράστια ανάκτορα με πολυάριθμα δωμάτια , στολισμένα με σπάνιες τοιχογραφίες που αποπνέουν τη χαρά της ζωής , την ευγένεια και τη λεπτότητα , πόλεις ατείχιστες που δείχνουν τη φιλειρηνική διάθεση και τη δύναμη που είχαν οι Κρήτες και την ασφάλεια που τους χάριζε το πλήθος των караβιών κι η ναυτική τους δύναμη.

Η φοβερή καταστροφή σημειώνεται στα 1450 π.Χ. και οι επιδρομές των Αχαιών της Πελοποννήσου στην Κρήτη οδηγούν το λαμπρό μινωικό κράτος στην κατάπτωση και στο μαρασμό. Κι όταν στα 1100 π.Χ. φτάνουν τα πρώτα κύματα Δωριέων στο μεγάλο νησί , η Κρήτη κυριεύεται χωρίς αντίσταση. Απ' τον 8^ο π.Χ. αιώνα αρχίζει στην Κρήτη η ελληνική περίοδος. Στον 5^ο και 4^ο π.Χ. αιώνα υπάρχουν στην Κρήτη μεγάλες πόλεις : η Γόρτυνα , η Ελεύθερνα , η Κυδωνία , ο Ολούς , ο Πυτός , ο Πραισός και άλλες.

Στους ελληνιστικούς χρόνους οι ανεξάρτητες κι αυτόνομες ελληνικές πόλεις του νησιού κάνουν εσωτερικές συμμαχίες μεταξύ τους και εξωτερικές μ' άλλες πόλεις και καταρτίζουν το “ κοινό των Κρητών ” με έδρα την Κνωσό. Στα 69 π.Χ. οι Ρωμαίοι έρχονται για δεύτερη φορά ενάντια στην Κρήτη και μετά από τρίχρονους αγώνες την καταλαμβάνουν και την κάνουν ρωμαϊκή επαρχία. Απ' τα 63 μέχρι τα 66 μ.Χ. η μεγαλόνησος δέχεται την επίδραση του χριστιανισμού κι αποκτά την πρώτη χριστιανική

εκκλησία μ' επικεφαλή τον επίσκοπο Τίτο , συνεργάτη του Απόστολου Παύλου.

Απ' τα 395 μ.Χ. η Κρήτη περιέρχεται στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος και γνωρίζει μια ήρεμη κι ευτυχισμένη περίοδο μέχρι τα 824 μ.Χ. , οπότε καταλήφθηκε απ' τους Άραβες και υπόφερε τα πάνδεινα σ' όλη τη διάρκεια των 136 χρόνων που κράτησε η υποδούλωσή της. Στα 961 μ.Χ. ελευθερώνεται απ' το στρατηγό Νικηφόρο Φωκά.

Στα χέρια των Ενετών έπεσε το πολύπαθο νησί στα 1212 , μετά από σκληρούς αγώνες που κράτησαν οχτώ χρόνια και έντεκα φορές επαναστάτησε , μέχρι τα 1603 , οπότε οι Ενετοί έδωσαν σημαντικά προνόμια στον κρητικό λαό. Η ενετική κατοχή , που κράτησε σχεδόν τέσσερις αιώνες , είχε σημαντική επίδραση στην τέχνη και τη λογοτεχνία της Κρήτης που φαίνεται σοβαρά επηρεασμένη από δυτικά στοιχεία.

Στα 1717 η Κρήτη παραδόθηκε ολοκληρωτικά στους Τούρκους μετά από αγώνες που κράτησαν πολλά χρόνια και στους οποίους οι Κρήτες πολέμησαν στο πλευρό των Ενετών , που τελικά συνθηκολόγησαν κι εγκατέλειψαν και τα τελευταία φρούρια που είχαν κρατήσει. Μέχρι την επανάσταση του 1821 , ο μαρτυρικός και γενναίος λαός της Κρήτης επαναστάτησε δύο φορές : το 1692 και το 1770.

Στα 1866 , νέα επανάσταση στην Κρήτη , μετά απ' την άρνηση της Πόλης ν' αναγνωρίσει το αίτημα της Κρήτης “ ένωση με την Ελλάδα ”. Η σημαία της Επανάστασης ξεδιπλώνεται σ' ολόκληρη τη μεγαλόνησο κι ένα σύνθημα μόνο ακούγεται “ Ένωση ή Θάνατος ”.

Ο ηρωικός αγώνας του κρητικού λαού και το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου είχαν προκαλέσει το θαυμασμό όλου του κόσμου και χιλιάδες εθελοντές έτρεχαν να βοηθήσουν την Κρήτη στην πάλη της με τον τύραννο.

Στις 24 Σεπτεμβρίου 1868 οι Μεγάλες Δυνάμεις ανακηρύσσουν την Κρήτη αυτόνομη ηγεμονία , αλλά η επαναστατική κατάσταση σ' όλο το νησί κράτησε μέχρι τα 1878 , οπότε με μια νέα τους επανάσταση , οι Κρήτες αποκτούν περισσότερα προνόμια. Στα 1897 οι τέσσερις Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία , Γαλλία , Ρωσία , Ιταλία) παίρνουν την Κρήτη κάτω από την προστασία τους και την ανακηρύσσουν αυτόνομη πολιτεία με αρμοστή τον πρίγκηπα Γεώργιο της Ελλάδας.

Στα 1910 , η μεγάλη μορφή της Κρήτης , ο Ελευθέριος Βενιζέλος , σχημάτισε την ελληνική κυβέρνηση και στα 1912 , ως πρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης , δέχτηκε τους πρώτους βουλευτές που έστειλε η Κρήτη στο ελληνικό κοινοβούλιο της

Αθήνας. Και τέλος , στις 30 Μάη του 1913 , η μεγαλόνησος ενώθηκε οριστικά με τη μητέρα Ελλάδα , με τη συνθήκη του Λονδίνου κι από τότε ακολούθησε την ιστορική πορεία και τις τύχες της Ελλάδας.

Το Μάη του 1941 , η Κρήτη δέχτηκε την επίθεση της αεροπορίας των Γερμανών που είχαν στο μεταξύ καταλάβει την υπόλοιπη Ελλάδα. Ο άμαχος πληθυσμός του νησιού αντιστάθηκε ηρωικά στην εισβολή των Γερμανών που τελικά την κατέλαβαν μετά από αγώνα 10 ημερών , που έγινε γνωστός σαν “ μάχη της Κρήτης ”.

Μετά την κατάρρευση της Γερμανίας στα 1945 , το πολυβασανισμένο ηρωικό νησί επανήλθε στους κόλπους της μητέρας Ελλάδας.

1945. ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΜΕ ΤΟΝ ΦΙΛΟΛΟΓΟ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΚΡΙΔΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΣΕΛΙΝΟΥ ΚΑΙ ΚΙΣΣΑΜΟΥ

1.5 ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Σοβαρό είναι το πρόσωπο της Κρήτης. Πολυβασανισμένο. Μαδάρες γυμνές , τραχειές , αγέλαστες. Κοιτάζεις από το αεροπλάνο την Κρήτη ν' απλώνεται στη θάλασσα και νιώθεις πως αληθινά το νησί τούτο είναι γιοφύρι ανάμεσα στις τρεις ηπείρους. Σημαδεμένο κι απ' τις τρεις τούτες μεγάλες Μοίρες. Για πρώτη φορά στην Ευρώπη πήδηξε κι έχτισε φωλιά στην Κρήτη το πεινασμένο αρπαχτικό πουλί που το λέμε Πνεύμα. Άπλωσε τις πτερούγες του στο Κρητικό χώμα και γέννησε το μυστυριώδη , βουβό ακόμα , όλο ζωή , χάρη , κίνηση και λαμπρότητα , ΚΡΗΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ.

Η Κρήτη έχει αληθινά κάτι το πανάρχαιο , το άγιο , το πικραμένο και περήφανο που έχουν οι χαροκαμένες μάνες που γέννησαν παλικάρια. Έχει τόσο πολύ πολεμήσει και υποφέρει η γης ετούτη , έχει τόσο πολύ συνηθίσει το θάνατο , που τον ξεφοβήθηκε πια και μπορεί να γελάει και να παίζει μαζί του.

Σαράντα μέρες γύριζα το περασμένο καλοκαίρι , την Κρήτη , για να δω τα χωριά που γκρέμισαν κι έκαψαν οι βάρβαροι για τους άντρες και τις γυναίκες που τους έντυσαν τη μαύρη αρματωσιά του πένθους. Περίμενα ν' ακούσω κλάματα και να δω χέρια ν' απλώνονται να ζητούν βοήθεια και βρήκα ανυπόταχτες , απaráδοτες ψυχές και κορμιά μισόγυμνα πεινασμένα και αλύγιστα. Τι δύναμη και τι αντοχή είναι τούτη , συλλογίζουμουν και πού βρίσκουν τα κορμιά τούτα τόση ψυχή; Και ποια ακριτική πνοή τους δίνει τόση αφηφισιά να παλεύουν με το θάνατο;

Οι Κρητικοί αλήθεια αγαπούν παράφορα τη ζωή και συνάμα ποτέ δε φοβούνται το θάνατο. Μέσα από τα χαλασμένα χωριά που πέρασα , πάνω από τα νεοανοιγμένα μνήματα που δρασκελίσα , πίσω από τις κουβέντες που άκουσα , ακατάπαυστα διαπίστωνα τούτη τη μεγάλη δισυπόστατη παλικαριά · παράφορη αγάπη για τη ζωή και άφοβο αντίκρυσμα του θανάτου. Τούτος είναι και ο πρώτος πολύτιμος καρπός που γεύεται όποιος τώρα που καπνίζουν ακόμα τα ερείπια κι είναι ακόμα νωπά τα αίματα στις πέτρες, περιοδεύει τα χωριά της Κρήτης.

Αδάμαστες ψυχές οι Κρητικοί, χιλιάδες τώρα χρόνια , παλεύουν στα κακοτράχηλα κρητικά βουνά την πείνα, τη γύμνια ,

τους βαρβάρους. Κι ούτε η μοίρα ούτε οι άνθρωποι μπόρεσαν ποτέ να τους κάμουν να σκύψουν το κεφάλι.

Οι Κρητικοί όπως όλες οι γενναίες ψυχές , στην άκρα απελπισία βρίσκουν τη λύτρωση. Πολλοί Κρητικοί μπροστά από τα τουφέκια των Γερμανών τη στιγμή που θα τουφεκίζονταν , έβρισκα τη γαλήνη παρά και τη χαρά της αδάμαστης ψυχής που αγαλλιάζει γιατί της δίνεται η ευκαιρία να δείξει την αρετή της. Πολλοί την ύστερη στιγμή , μπροστά από το εκτελεστικό απόσπασμα τραγουδούσαν μαντινάδες κρητικές ή τον εθνικό ύμνο.

Άοπλοι , ανοργάνωτοι , χωρίς βοήθεια από κανένα , οι Κρητικοί από τα χωριά , από τα βουνά κατέβαιναν στ' ακρογιάλια να υπερασπιστούν το νησί τους από τους άγριους , πάνοπλους αλεξιπτωτιστές που κατέβαιναν.

Δεν ξέρω αν υπάρχει στο κόσμο μια άλλη χώρα , όπου οι χωρικοί να βλέπουν τον πόνο , τη θυσία , την ατομική τους καταστροφή από τόσο ύψος. Ήξερε ο Κρητικός χωριάτης πως υπάρχει στον κόσμο τούτο ένα αγαθό ανώτερο από τη ζωή και πως για το αγαθό αυτό πάλεψε και θυσιάστηκε όλη η ράτσα μας και πρέπει τώρα κι αυτός , ο Κρητικός χωριάτης να παλέψει και να θυσιαστεί. Και το αγαθό αυτό λέγεται ιστορία , δηλαδή υστεροφημία δηλαδή αθανασία. Πιστεύουν στο αγαθό αυτό οι Κρητικοί , όπως πιστεύουν στην ελευθερία. Πολεμούν , ξέρουν πως αν δεν μείνει τ' όνομά τους θα μείνει και θα ζήσει το έργο τους. Οι Κρητικοί δεν έχασαν το θάρρος τους και την πίστη τους.

Άστεγοι , πεινασμένοι , αδικημένοι , στέκονται μέσα στα χαλάσματα των σπιτιών τους και δε μιλούν. Σφίγγουν τα χείλια τους και δε μιλούν. Έκαμαν βλέπετε το χρέος τους και τα καλά παλικάρια δεν προσμένουν αμοιβή. Η ιστορία που είναι σήμερα ένα με την ελευθερία θα τους κρίνει κάποτε. Και θα πει τότε για την υπερηφάνειά τους και την παλικαριά τους – και θα τους προβάλλει τότε σαν παράδειγμα ηρωισμού και αυταπάρνησης σ' όλους τους μεγάλους και τους ζωντανούς αυριανούς λαούς...

Οι δυσκολίες και οι τραχύτητες της ζωής δεν λυγίζουν την κρητική ψυχή. Αντίθετα την πυρώνουν και την δυναμώνουν. Γέρικη , αβόλευτη , τραχειά είναι η γη της Κρήτης. Κι όταν τα βουνά της κι οι θάλασσες ή οι ψυχές που πλάστηκαν από τέτοιους βράχους και τέτοιαν αρμύρα δεν σου επιτρέπουν ούτε στιγμή να βολευτείς , να γλυκαθείς , να πεις : ΦΤΑΝΕΙ. Τότε η Κρήτη έχει κάτι το απάνθρωπο , δεν ξέρω πια αν αγαπάει ή αν μισεί τα παιδιά της , ένα μονάχα ξέρω : ότι τα μαστιγώνει ως το αίμα.

Υπάρχει και κάτι άλλο όμως στην Κρήτη , υπάρχει κάποια φλόγα- ας την πούμε ψυχή- κάτι πιο πάνω από τη ζωή κι από το θάνατο , που είναι δύσκολο να το ορίσεις , δηλαδή να το

περιορίσεις. Υπάρχει αυτή η περηφάνια , το πείσμα , η παλικαριά , η αψηφισιά , και μαζί τους κάτι άλλο , ανέκφραστο κι αστάθμητο , που σε κάνει να χαίρεσαι που είσαι άνθρωπος. Να χαίρεσαι , μα και συνάμα να σου δίνει μεγάλη ευθύνη . Γιατί ενώ νιώθεις πως έχεις χρέος να κάμεις ότι μπορείς για να σώσεις αυτό το λαό , εκείνος βλέπει την προσπάθεια σου με ειρωνεία και περιφρόνηση . Δεν έχει την ανάγκη κανενός για να σωθεί . Σώζει δε σώζεται . Ένα μονάχα σου μένει τότε : Να δοκιμάσεις να γίνεις άξιος αυτού του λαού , να κερδίσεις τη δύναμη της δικής του ψυχής , που ποτέ δεν καταδέχτηκε ν'απατήσει τον εαυτό του η τους άλλους και που πάντα τολμάει ν' αντικρίζει , πρόσωπο με πρόσωπο , τη Θεά εκείνη που δεν κάνει χατίρια και δεν κάθεται στα πόδια κανενός , την αγέλαστη κι αδάκρυτη θεά , την ευθύνη .

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1 ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ . Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Τα μεγάλα και ένδοξα κέντρα του μινωικού πολιτισμού βρίσκονται στο κεντρικό και ανατολικό τμήμα της Κρήτης . Το δεσπόζον κέντρο , η ψυχή του πολιτισμού της μινωικής Κρήτης , είναι η ΚΝΩΣΟΣ , κοντά στο σημερινό Ηράκλειο. Ισχυρό επίσης κέντρο που δεσπόζει στην πεδιάδα της Μεσαρράς είναι η ΦΑΙΣΤΟΣ. Η παράδοση θεωρεί βασιλιά της Φαιστου τον Ραδάμανθυ , αδελφό του Μίνωα. Ένας τρίτος αδελφός , ο Σαρπηδόνας , βασίλευσε σε άλλο κέντρο , στο ανάκτορο των Μαλίων , περίπου 40 χλμ ανατολικά της Κνωσού . Το αρχαίο όνομα του κέντρου αυτού μας είναι άγνωστο . Η Ζάκρος , στο ανατολικό άκρο της Κρήτης , είναι ένα μεγάλο και σημαντικό για τον πλούτο και τη δύναμη του μινωικό κέντρο , σε θέση επικαιρότατη για τη σύνδεση της Κρήτης με την Αίγυπτο και την άλλη Ανατολή .

Στα παραπάνω κέντρα έχουν επίσης επισημανθεί και ανασκαφεί πολλοί μινωικοί οικισμοί , επαύλεις και αγροικίες , λατρευτικά σπήλαια και ιερά κορυφής , τάφοι και νεκροταφεία . Η εικόνα των αρχαιολογικών χώρων στο χάρτη της μινωικής Κρήτης παρουσιάζει μεγάλη πύκνωση στο κεντρικό και ανατολικό τμήμα της νήσου και μάλιστα στα βόρεια παράλια . Οι νότιες ακτές ήταν και τότε απότομες και αφιλόξενες χωρίς μεγάλα λιμάνια και όρμους . Στην Δυτική Κρήτη επίσης δεν έχουμε πολλά μινωικά κέντρα , τουλάχιστον απ' όσα ως σήμερα γνωρίζουμε . Οι τελευταίες , πάντως , έρευνες έφεραν στο φως αρκετά και σημαντικά ευρήματα και στη δυτική περιοχή της Κρήτης .

2.2 ΤΟ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΤΟΥ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τη χρονολόγηση του μινωικού πολιτισμού οφείλουμε στον πρώτο μεγάλο μελετητή του , τον Άρθουρ Έβανς . Με βάση την εξέλιξη της κεραμικής στην Κρήτη και τη μελέτη των ανατολικών ευρημάτων στο νησί , καθώς και των κρητικών έργων που βρέθηκαν στην Αίγυπτο , ο Έβανς επιχείρησε να συνδυάσει την κρητική χρονολογία με την αιγυπτιακή , που μας είναι γνωστή απ' τις φαραωνικές δυναστείες . Πρότεινε έτσι ένα χρονολογικό σχήμα , που περιλαμβάνει τρεις μεγάλες περιόδους , την ΠΡΩΤΟΜΙΝΩΙΚΗ(3400 – 2100 π.Χ) , τη ΜΕΣΟΜΙΝΩΙΚΗ (2100 – 1580 π.Χ) και την ΥΣΤΕΡΟΜΙΝΩΙΚΗ (1580 – 1200 π.Χ) . Κάθε περίοδος διαιρείται σε τρεις μικρότερες φάσεις . Η ύψιστη ακμή του μινωικού πολιτισμού παρουσιάζεται στη ΜΕΣΟΜΙΝΩΙΚΗ και ΥΣΤΕΡΟΜΙΝΩΙΚΗ (1700 – 1450 π.Χ) από τον Έβανς .

2.2.1 ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

A. Η ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (2600 – 2000 π.Χ)

Ο μινωικός πολιτισμός είναι ο πρώτος πολιτισμός υψηλής στάθμης στον ευρωπαϊκό χώρο . Για τα ελληνικά πλαίσια είναι ο πιο λαμπρός πολιτισμός της εποχής του χαλκού . Η θεωρία ότι οι Αιγύπτιοι άποικοι έφεραν το χαλκό στην Κρήτη δεν είναι πια ισχυροί . Πιστεύεται ότι ολόκληρη η περιοχή του Αιγαίου κατοικείται την εποχή αυτή από μια μεγάλη ομοεθνία , στην οποία δίδεται συνήθως το όνομα Προέλληνες ή Αιγαίοι . Οι λαοί αυτοί είναι οι δημιουργοί του πολιτισμού της χαλκοκρατίας στον ελλαδικό χώρο , στις Κυκλάδες και στην Κρήτη .

Τα ανατολικά παράλια της Κρήτης αναπτύσσονται γρήγορα (Μάλια – Ζάκρος – Παλαίκαстро) , καθώς πλησιάζουν προς τα εμπορικά κέντρα της ανατολικής Μεσογείου . Ο ρόλος των κέντρων αυτών , που ήταν ανοικτά στις επιδράσεις της Ανατολής , υπηρξε βασικής σημασίας για την ανάπτυξη και τη διαμόρφωση του μινωικού πολιτισμού. Την ίδια εποχή στην εύφορη πεδιάδα

της Μεσαράς αναπτύσσονται ισχυροί οικισμοί γεωργών και βοσκών . Προς το τέλος της περιόδου αναπτύσσονται εμπορικά κέντρα και στην κεντρική Κρήτη και δημιουργούνται επίσης οδικές αρτηρίες για την επικοινωνία των κρητικών πόλεων μεταξύ τους , όπως λ.χ μεταξύ της Φαιστού και της Κνωσού .Η γνώση του ορειχάλκου δίνει άλλες διαστάσεις στη ζωή της εποχής. Τα πλοία τελειοποιήθηκαν και η επικοινωνία με τα μεσογειακά παράλια στην Ανατολή και τη δύση γίνεται πιο ασφαλής και πιο αποδοτική.

Η ζωή βρίσκεται ακόμα σε χαμηλά επίπεδα. Ορισμένα σπήλαια κατοικούνται και κατά την προανακτορική εποχή όπως τα σπήλαια της Μιαμούς, της Ειλείθυιας, της Τραπέζης και του Αρκαλοχωρίου. Παράλληλα κτίζονται σπίτια με καθορισμένο αρχιτεκτονικό σχέδιο. Τα πιο ενδιαφέροντα κτίρια της περιόδου αυτής βρέθηκαν στη Βασιλική της Ιεράπετρας.

Η ταφή των νεκρών γίνεται επίσης σε σπήλαια αλλά και σε θολωτούς τάφους (Μεσαρά) , που θεωρούνταν πρόδρομοι των μεταγενέστερων ταφικών έργων των Μυκηνών και της Κρήτης. Οι τάφοι είναι κοινοί για ολόκληρη την κοινότητα και η λατρεία των νεκρών, με προσφορές αγγείων, κοσμημάτων, ταινιών κλπ. είναι πολύ ανεπτυγμένη.

Οι εμπειρίες της ζωής και της τέχνης πολλαπλασιάζονται. Εύκολα μπορούμε να διακρίνουμε την εξέλιξη από τις πρώτες φάσεις της περιόδου, με τις επιβιώσεις νεολιθικών στοιχείων, ως τις εξελιγμένες μορφές με τη μεγάλη ποικιλία των ρυθμών. Οι Κρήτες έμαθαν από τους Αιγυπτίους την τεχνική της κατεργασίας του λίθου και δημιουργούν τώρα αξιοθαύμαστα έργα, κυρίως λίθινα αγγεία, που τα χρησιμοποιούν στη νεκρική λατρεία. Κρητικά πετρώματα όπως ο στεατίτης, ο γυψόλιθος, ο σταλακτίτης, ο τιτανόλιθος, ο οφείτης κ.α. χρησιμοποιούνται ευρύτατα.

Ενδιαφέροντα είναι τα έργα της μικροτεχνίας , χρυσοχοΐας , αργυροχοΐας , χαλκοτεχνικής. Κοσμήματα γυναικεία και ανδρικά , εγχειρίδια , σφραγίδες ποικίλων σχημάτων και θαυμαστής τέχνης , μας δίνουν το μέτρο της μινωικής τέχνης κατά την προανακτορική περίοδο και προοιωνίζουν τη μεγάλη ακμή , που είναι πολύ κοντά.

B. ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (2000 – 1700 π.Χ.)

Ύστερα από μια μακρότατη και δημιουργική προετοιμασία , η Κρήτη εισέρχεται σε νέα και αισθητά υψηλότερη φάση

πολιτιστικής εξέλιξης. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της νέας περιόδου είναι η ανάπτυξη “ αστικού ” βίου , με όλα τα συνακόλουθά του , όπως είναι η μνημειώδης αρχιτεκτονική και η εκλεπτυσμένη ζωή. Με την ανατολή της δεύτερης χιλιετίας π.Χ. (1950) κτίζονται μεγάλα ανακτορικά συγκροτήματα στην Κνωσό , στη Φαιστό , στα Μάλια και στη Ζάκρο. Η αρχαιολογική έρευνα έχει επισημάνει και άλλα μικρότερα στο Μοναστηράκι Αμαρίου και στην περιοχή της πόλης των Χανίων. Τα ανάκτορα αυτά ακολουθούν παράλληλη εξέλιξη και η ζωή τους διαρκεί δύο περίπου αιώνες.

Η νέα αυτή και πρωτόγνωρη για την Κρήτη πολιτιστική ακμή δημιουργείται κάτω από τις ακόλουθες πιθανές ιστορικές συνθήκες:

- Αναπτύσσονται στις πόλεις της κεντρικής Κρήτης ισχυροί τοπάρχες , γόνοι των αρχαίων μεγάλων γενών , μικροί τοπικοί βασιλείς.

- Οι σχέσεις των βασιλέων αυτών μεταξύ τους πρέπει να ήταν ειρηνικές κατά την περίοδο αυτή. Μόνο στην ειρήνη και στη συνεργασία θα μπορούσε να στηριχθεί μια μακρόχρονη , αδιάκοπη και δυναμική πολιτιστική δημιουργία. Η ειρήνη αυτή θα επικράτησε έπειτα από μια μεγάλη σειρά εσωτερικών αναστατώσεων και εμφύλιων πολέμων. Υπάρχουν μυθολογικές απηγήσεις για τους εσωτερικούς πολέμους , αλλά η αρχαιολογική έρευνα ήρθε να επιβεβαιώσει τις απηγήσεις των μύθων και τις υποθέσεις. Επισημάνθηκαν πλήθος προανακτορικών ακροπόλεων σε φυσικά οχυρωμένες περιοχές της νήσου.

- Η ειρήνη και η συνεργασία των Κρητών ηγεμόνων είναι ίσως αποτέλεσμα εξωτερικών κινδύνων και φανερών απειλών. Μετακινήσεις λαών και εγκαταστάσεις νέων φυλών στις περιοχές του Αιγαίου και τα μικρασιατικά παράλια φόβισαν τους αρχηγούς των κρητικών πόλεων και τους οδήγησαν σε μια πολιτική ενότητας και συνεργασίας που θα μπορούσε να αναχαιτίσει ενδεχόμενη εισβολή και εγκατάσταση ξένων στοιχείων στο νησί.

- Δεν είμαστε βέβαιοι αν οι βασιλείς των κρητικών πόλεων ήταν υποτελείς στο δυνάστη της Κνωσού , που ήταν αναμφισβήτητα ο κύριος της μεγαλύτερης και ισχυρότερης πόλης. Το πιο πιθανό όμως είναι ότι ο βασιλιάς της Κνωσού ήταν απλώς ο πρώτος μεταξύ ίσων.

- Υπάρχουν πολλές ενδείξεις ότι στις κρητικές πόλεις της εποχής αυτής υπάρχει ήδη οργανωμένη κοινωνική ιεραρχία , με σαφή διάκριση τάξεων. Είναι βέβαιο ότι υπήρχαν και πολυάριθμοι δούλοι. Η δουλεία στην Αίγυπτο ήταν θεσμός , όπως και στην

Ανατολή γενικότερα. Έτσι ο θεσμός αυτός , ήταν φυσικό να περάσει και στην Κρήτη.

- Η οικονομία της Κρήτης κατά την εποχή αυτή βρίσκεται σε μεγάλη ακμή. Χωρίς αμφιβολία το κρητικό εμπόριο είναι το ισχυρότερο στην ανατολική Μεσόγειο και έχει επισκιάσει το κυπριακό. Οι βάσεις για την “ μινωική θαλασσοκρατορία ” , για την οποία μιλούν οι αρχαίοι ιστορικοί , έχουν ήδη τεθεί. Ο Θουκυδίδης γνωρίζει ότι ο Μίνωας , ο αρχαιότερος βασιλιάς στον ελληνικό χώρο , απέκτησε ισχυρό ναυτικό , με το οποίο κυριάρχησε στα νησιά , ίδρυσε αποικίες και πάταξε την πειρατεία για να καρπώνεται αποκλειστικά τους φόρους.

Η ίδρυση των πρώτων μινωικών ανακτόρων συνδυάζεται με γενική πολιτιστική πρόοδο. Ιδιαίτερα αναπτύσσεται η κεραμική , με γενική χρήση του κεραμικού τροχού και του κλιβάνου. Η μεγάλη δόξα της κεραμικής κατά την περίοδο αυτή είναι τα λεγόμενα “ καμαραϊκά ” αγγεία , που προέρχονται από τα εργαστήρια της Κνωσού και της Φαιστού. Η ονομασία προέρχεται από σπήλαιο των Καμαρών της Μεσαράς , όπου βρέθηκαν πρώτη φορά αγγεία του ρυθμού αυτού. Πρόκειται για δημιουργήματα με εξαιρετική λεπτότητα και χάρη και με θαυμαστή διακόσμηση με χρώματα ανεξίτηλα. Τα διακοσμητικά θέματα είναι σπειροειδή ή καμπυλόσχημα και η ποικιλία των σχημάτων αφάνταστα μεγάλη. Η διακόσμηση γίνεται με λευκό και κόκκινο χρώμα σε μαύρο βάθος. Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα “ωοκέλυφα ” ή “υμενόστρακα” αγγεία. Υπάρχουν ακόμη και λίθινα αγγεία εξαιρετικής τέχνης.

Ανάλογη είναι και η εξέλιξη της σφραγιδογλυφίας. Χρησιμοποιούνται τώρα εκτός από τα μαλακά υλικά (πηλός) και σκληροί ημιπολύτιμοι λίθοι και δημιουργούνται εκπληκτικά έργα μικροτεχνίας. Πολλές σφραγίδες έχουν και ιερογλυφικά γράμματα, που εμφανίζονται στην Κρήτη κατά την εποχή αυτή.

Η μεταλλοτεχνία της εποχής μας άφησε κυρίως εγχειρίδια , διπλούς πελέκεις και εργαλεία καθημερινής χρήσης. Αλλά και η κοσμητική έφτασε σε μεγάλη δόξα , με έργα του γυναικείου καλλωπισμού . Στη θέση Χρυσόλακκος των Μαλίων βρέθηκε το θαυμάσιο και μοναδικό κόσμημα με τις δύο μέλισσες , που αποθέτουν μέλι από την ίδια κυρήθρα.

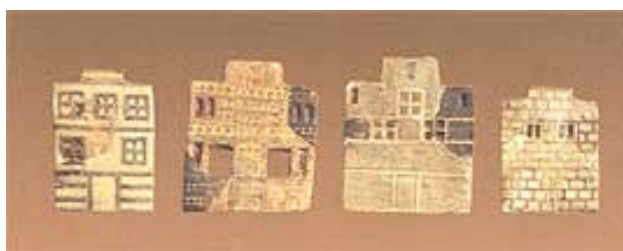
Η κοινωνία των παλαιοανακτορικών χρόνων της Κρήτης είναι περισσότερο αναπτυγμένη. Τα ειδώλια της εποχής , κυρίως τα λατρευτικά , μας δίνουν μια καλή εικόνα της ενδυμασίας , αλλά και των ηθικών αντιλήψεων των Μινωιτών. Οι άντρες καλύπτουν πάντοτε με περίζωμα τα απόκρυφα μέρη του σώματος , ενώ οι

γυναίκες παρουσιάζονται πάντοτε ντυμένες με μακριά πλατιά φούστα.

Οι θρησκευτικές αντιλήψεις δεν διαφέρουν από την προηγούμενη περίοδο. Λατρεύεται η προσωποποιημένη φύση με τη μορφή της Μεγάλης Θεάς Μητέρας. Προσωποποιείται και τιμάται ο βλαστικός κύκλος του έτους με τη μορφή νεαρού Θεού , που πεθαίνει και ξαναγεννιέται. Ναοί δεν υπάρχουν και η λατρεία , που είναι ανεικονική , γίνεται σε σπήλαια ή σε κορυφές βουνών.

Η ταφή των νεκρών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περίοδο εκείνη. Εγκαταλείπονται οι ομαδικοί τάφοι της προηγούμενης περιόδου και συνηθίζονται οι ατομικές ταφές σε λάρνακες ή σε πίθους. Παλαιοί θολωτοί τάφοι χρησιμοποιούνται ακόμη , ενώ κτίζονται και λίγοι νέοι.

Το 1700 π.Χ. σημειώθηκε μια αιφνίδια καταστροφή των μινωικών ανακτόρων, Άλλοι αποδίδουν την καταστροφή αυτή στην εισβολή ινδοευρωπαϊκών φυλών και μάλιστα του πρωτοϊνδοευρωπαϊκού λαού των Λουβίων , που ήρθε από την Ανατολία , άλλοι στην επιδρομή των Υκσώς της Αιγύπτου , άλλοι σε εσωτερική κρίση και έκρηξη εμφύλιου πολέμου , άλλοι σε φυσικά αίτια (σεισμό). Ο πληθυσμός της Κρήτης δεν άλλαξε σύνθεση παρά μόνο μετά το 1450 , όταν εγκαταστάθηκαν στο νησί οι Αχαιοί. Η καταστροφή του 1700 , που έκλεισε την πρωτοανακτορική περίοδο , οφείλεται σε τρομακτική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας και σε συνακόλουθο σεισμό.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΠΛΑΚΙΔΙΑ ΑΠΟ ΦΑΓΕΝΤΙΑΝΗ ΠΟΥ ΑΠΕΙΚΟΝΙΖΟΥΝ ΠΡΟΣΩΠΕΙΣ ΣΠΙΤΙΩΝ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Γ. ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1700 – 1400 π.Χ)

Η καταστροφή του 1700 δεν εμπόδισε την εξέλιξη και τη δημιουργία του μινωικού πολιτισμού. Μέσα σε λίγες δεκαετίες , πάνω στα ερείπια των παλαιών ανακτόρων , που ισοπεδώθηκαν, κτίζονται νέα μεγαλοπρεπέστερα , ενώ ο κρητικός πολιτισμός εισέρχεται στη χρυσή εποχή του.

Η περίοδος των νέων ανακτόρων διακρίνεται σε τρεις φάσεις : Η πρώτη (1700 – 1600) είναι η περίοδος της ανασυγκρότησης και της προπαρασκευής , η δεύτερη (1600 – 1500) είναι η περίοδος των μεγάλων κατακτήσεων , το απόγειο της κρητικής δόξας και η τρίτη (1500 – 1400) η φάση της εξάπλωσης και των δημιουργικών επιδράσεων στους μεσογειακούς πληθυσμούς και ιδιαίτερα στους Αχαιούς των Μυκηνών.

Η μεγαλύτερη δόξα της μινωικής Κρήτης είναι η αρχιτεκτονική. Μεγαλοπρεπή ανακτορικά συγκροτήματα , πολυόροφα , κτίζονται σε όλα τα μεγάλα κέντρα της Κρήτης. Το ανάκτορο της Κνωσού , το μεγαλύτερο και λαμπρότερο έργο της μινωικής αρχιτεκτονικής , καλύπτει έκταση 22.000 τ.μ. υψώνεται σε τρεις ή τέσσερις ορόφους και έχει 1400 περίπου δωμάτια. Η δαιδαλώδης κατασκευή του δημιούργησε στους μεταγενέστερους Έλληνες τη μυθική εικόνα του κρητικού Λαβυρίνθου. Στη Φαιστό και στα Μάλια τα ανάκτορα είναι μικρότερα και καλύπτουν έκταση περίπου 9.000 τ.μ. ενώ το ανάκτορο της Ζάκρου είναι λίγο μικρότερο (7 – 8000 τ.μ.).

Όλα τα ανακτορικά συγκροτήματα της Κρήτης ακολουθούν το ίδιο περίπου αρχιτεκτονικό σχέδιο. Αναπτύσσονται γύρω από μια μεγάλη κεντρική αυλή και αποτελούν πολυσύνθετο και λαβυρινθώδες συγκρότημα κτιρίων. Έχουν μεγαλοπρεπή προπύλαια , μνημειώδη κλιμακοστάσια , που ευκολύνουν την επικοινωνία των ορόφων και των διαμερισμάτων , φωταγωγούς και πολύθυρα δωμάτια , πλήρες σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης. Υπάρχουν μεγάλες και πλούσιες αποθήκες , αρχειοφυλάκια , θησαυροφυλάκια , αποθέτες , αίθουσες υποδοχής , χώροι λατρείας και τελετουργιών , εργαστήρια καλλιτεχνών και σχολικές αίθουσες. Ένας εξαιρετικά πλούσιος εσωτερικός διάκοσμος , με τοιχογραφίες , ποικίλες εικονιστικές παραστάσεις , έγχρωμα επιχρίσματα , έδινε στα ανάκτορα μια ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια και τα μεταμόρφωνε σε χώρους “ παραμυθένιας μαγείας ”. Το ανάκτορο της Κνωσού μας δίνει το μέτρο των επιτευγμάτων της μινωικής αρχιτεκτονικής. Αλλά την πιο πιστή εικόνα για τη λειτουργία και τη χρήση των ανακτορικών διαμερισμάτων μας έδωσε το ανάκτορο της Ζάκρου , με όλα τα σκεύη και τα αντικείμενα στη θέση τους.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα μεγάλα αυτά ανακτορικά συγκροτήματα των πόλεων κτίζονται την ίδια εποχή και μικρότερα πολυτελή οικήματα , μικρά δηλαδή ανάκτορα και επαύλεις , που είναι μικρογραφίες των κύριων ανακτόρων. Είναι γνωστά τα θερινά ανάκτορα των Αρχανών για το βασιλιά της Κνωσού , της Αγίας Τριάδας για τη Φαιστό , της Επάνω Ζάκρου για τη Ζάκρο.

Παράλληλα είναι γνωστές σε διάφορα μέρη της Κρήτης πολυτελείς επαύλεις ή και αγροικίες , “ μέγαρα ” , που δεν έχουν βέβαιη σχέση με τα μεταγενέστερα μυκηναϊκά , που ανήκουν σε αξιωματούχους της εποχής ή σε γαιοκτήμονες..

Παράλληλα με την ανακτορική , αναπτύσσεται γύρω στα 1600 π.Χ. και η ταφική αρχιτεκτονική. Ο βασιλικός τάφος των Ισοπάτων στα νότια της Κνωσού είναι εντυπωσιακό ταφικό οικοδόμημα , κατάλληλο και για την ταφή και για τη λατρεία του αποθεωμένου νεκρού βασιλιά. Θολωτοί τάφοι των νεοανακτορικών χρόνων έχουν επίσης ανασκαφεί. Οι σπουδαιότεροι βρέθηκαν στην περιοχή της Μεσαράς και στην Κνωσό. Τα αντικείμενα που βρέθηκαν στο θολωτό τάφο του Καμηλάρη , κοντά στη Φαιστό , πιστοποιούν σαφώς την ύπαρξη νεκρικής λατρείας από την αρχή των νεοανακτορικών χρόνων.

Παράλληλα με τη μινωική αρχιτεκτονική , ακμάζει τώρα και η ζωγραφική , είτε ως τέχνη τοιχογραφιών , που συνδυάζεται με την αρχιτεκτονική και την συμπληρώνει , είτε ως κεραμική ζωγραφική (αγγειογραφία). Στα ανάκτορα της Κνωσού έχουμε και ανάγλυφες διακοσμήσεις τοίχων και ορόφων. Αλλά οι μεγάλες τοιχογραφίες είναι η δόξα της μινωικής ζωγραφικής. Χρονολογούνται γύρω στα 1600 π.Χ. Τα θέματα είναι κοινωνικά (συμπόσια , χοροί , πανηγύρεις) , θρησκευτικά (ταυροκαθάψια , εξεικονίσεις θεοτήτων) ή νατουραλιστικά (τοπία με άνθη και φύλλα , ζώα και πουλιά , θαλασσινά θέματα , ψάρια , χταπόδια , αχινοί κλπ).

Η νεοανακτορική κεραμική έδωσε νέες μορφές. Εμφανίζεται ο “ ρυθμός της χλωρίδας ” και λίγο αργότερα (μετά το 1500) ο “θαλάσσιος ρυθμός”. Τα διακοσμητικά θέματα λαμβάνονται από τον κόσμο της φύσης (φυτά , κλαδιά , άνθη και φύλλα) ή από τον κόσμο της θάλασσας (χταπόδια , αστερίες , δελφίνια , κοράλια). Παρατηρείται διαφοροποίηση και στα σχήματα των αγγείων. Σειρά σπονδικών αγγείων που μιμούνται κεφαλές ζώων (λιονταριού ή ταύρου) καθώς και θαλάσσια όστρακα είναι αληθινά εντυπωσιακά.

Η λιθογραφία και η μικρογλυπτική έφτασαν στο απόγειό τους κατά την περίοδο αυτή. Χρησιμοποιούνται πολύχρωμα πετρώματα που μετασχηματίζονται στα χέρια μεγάλων καλλιτεχνών σε μεγάλη ποικιλία σπονδικών αγγείων και οικιακών σκευών. Τα ωραιότερα έργα του είδους προέρχονται από το ανάκτορο της Κνωσού και από την έπαυλη της Αγίας Τριάδας.

Ιδιαίτερη ανάπτυξη σημειώνει και η σφραγιδογλυφία. Στην τέχνη των σφραγίδων δοκιμάστηκε η δύναμη της μινωικής μικρογλυπτικής. Εντυπωσιακά θέματα από τον κόσμο της φύσης ή

από την λατρευτική ζωή χαράσσονται με υπομονή σε σκληρότατους ημιπολύτιμους λίθους. Πολλές από τις σφραγίδες αυτές χρησιμοποιήθηκαν ως φυλακτά και αποτρεπτικά των κακοποιών πνευμάτων κατά τις αντιλήψεις της εποχής.

Η πλαστική της εποχής ακμάζει και αντιπροσωπεύεται κυρίως με ειδώλια. Χρησιμοποιείται η φαγεντιανή , ένα είδος πορσελάνης , το χρυσάφι , το ελεφαντόδοντο , ο χαλκός και λιγότερο τα πετρώματα. Χρησιμοποιείται ακόμα και ο πηλός. Κορυφαία δείγματα της γλυπτικής κατά την εποχή αυτή είναι τα ειδώλια της “θεάς των όφρων” από φαγεντιανή και ο “ταυροκαθάπτης” της Κνωσού , ένα καταπληκτικό ομοίωμα ακροβάτη , τη στιγμή που εκτελεί το επικίνδυνο άλμα του.

Ο ωραίος αυτός πολιτισμός καταστράφηκε πιθανότατα από τους σεισμούς , που προκάλεσε μια τρομακτική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Οι ειδικοί κάνουν λόγο για δυο μεγάλους σεισμούς μεταξύ 1500 – 1450 π.Χ. που κατέστρεψαν τα μινωικά κέντρα και δημιούργησαν τις συνθήκες επέμβασης των Αχαιών στην Κρήτη. Ο Σπ. Μαρινάτος , που πρώτος υποστήριξε τη θεωρία της ηφαιστειακής έκρηξης και της συνακόλουθης καταστροφής των μινωικών κέντρων , παραλλήλισε την έκρηξη εκείνη με τη μεγαλύτερη ηφαιστειακή έκρηξη των ιστορικών χρόνων.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

3.1 ΚΝΩΣΟΣ : ΤΟ ΝΕΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ (1650 – 1370 π.Χ.)

Το παλάτι της Κνωσού δεν είναι ένα μεγάλο κανονικό κτίριο , αλλά μια μικρή πολιτεία. Είχε κι αυτό τους δρόμους του , τις πλατείες , τους ναούς , το θέατρο και τα πάρκα , με πλήθος παράξενα λουλούδια και δέντρα - φοινικιές , κυδωνιές , δαμασκηνιές - και με παγώνια , μαϊμούδες, καναρίνια και πέρδικες. Είχε ακόμα το παλάτι τα εργαστήριά του , όπου δούλευαν κάθε λογής καλλιτέχνες : άλλοι ζωγράφοι , άλλοι γλύπτες , χαράκτες , ξυλουργοί , τυπογράφοι. Το παλάτι είχε ακόμα τα πατητήρια του , τα ελαιοτριβεία , τα υφαντουργεία , τα βαφεία , τα χρυσοχοεία , τα χαλκουργεία. Κάθε εργοστάσιο είχε και τη δική του σφραγίδα · τα υφαντουργεία είχαν μια αράχνη , τα ελαιοτριβεία ένα φύλλο ελιάς , τα τυπογραφεία έναν κρίνο.

Όταν επισκέπτεται κανείς το ανάκτορο της Κνωσού , του κάνουν μεγάλη εντύπωση ακόμα και σήμερα τα πολλά δωμάτια , οι διάδρομοι , οι φωταγωγοί , οι σκάλες , τα κεφαλόσκαλα , οι κολόνες. Όλα αυτά σε κάνουν να μην ξέρεις από πού μπήκες , από πού θα βγεις , πού θα πας , πώς θα προχωρήσεις. Νομίζεις πως βρίσκεσαι μέσα σ' έναν ατέλειωτο λαβύρινθο. Ζωηρή εντύπωση προκαλούν οι τοιχογραφίες , οι ζωγραφιές που στολίζουν τους τοίχους · τα χρώματα είναι πολύ φωτεινά και ζεστά.

Αν και έχουν περάσει χιλιάδες χρόνια από τότε , δεν έχουν ξεθωριάσει. Λουλούδια και πουλιά , βασιλόπουλα , βασιλοπούλες και αρχόντισσες με τα ζωηρόχρωμα φορέματά τους , πελώριοι κρίνοι και άλλα φυτά , όλα όμορφα και αρμονικά.

Στο παλάτι έμεναν άρχοντες , ιερείς , ιέρειες , εργάτες κάθε λογής , καλλιτέχνες , αξιωματικοί , φρουροί , γραμματικοί , αθλητές , δάσκαλοι , όλοι μαζί γύρω στα 8500 άτομα. Έτσι όπως στέκεται ο επισκέπτης στην κεντρική αυλή , μπορεί να πάρει μια ιδέα για τα κύρια τμήματα του παλατιού : στα δυτικά ήταν τα ιερά , οι αίθουσες δεξιώσεων , τα κυβερνητικά γραφεία. Εκεί συνεδρίαζαν οι κυβερνήτες για ν' ασχοληθούν με τα σοβαρά ζητήματα της Κνωσού. Στα ανατολικά , αντίθετα , έχουμε τις βασιλικές κατοικίες · εδώ βρίσκονταν τα διαμερίσματα της βασιλικής οικογένειας με τις κρεβατοκάμαρες , τα καθιστικά , τα λουτρά , τις βεράντες με θέα προς την κοιλάδα , το ποτάμι ακόμα και τη θάλασσα. Στη βορειοανατολική γωνιά του ισογείου υπάρχει η πτέρυγα των εργαστηρίων όπου κατασκευάζονταν τα κρητικά βάζα και άλλα αντικείμενα πασίγνωστα για την τέχνη τους σε όλο τον κόσμο. Τα ανάκτορα είχαν και είκοσι τεράστιες αποθήκες , όπου φυλάγονταν τα πιθάρια και τα υπόλοιπα δοχεία με τα αγροτικά προϊόντα και τους θυμαρούς του βασιλιά.

Οι ανέσεις που είχε αυτό το παλάτι και σήμερα προξενούν το θαυμασμό. Υπήρχαν χωριστά διαμερίσματα για το βασιλιά , τη βασίλισσα και τους πρίγκηπες. Δίπλα από την αίθουσα της βασίλισσας βρισκόταν το λουτρό της , που είχε μπανιέρα και υδραυλικές εγκαταστάσεις . Πιο πέρα ήταν το δωμάτιο , όπου στολιζόταν και βαφόταν με όλα τα απαραίτητα.

Στις ευρύχωρες τραπεζαρίες υπήρχαν διάφορων ειδών σκευή , πολλά από τα οποία μοιάζουν μ' αυτά που χρησιμοποιούμε σήμερα. Ένα τέλειο υδραγωγείο έφερνε το νερό από πολύ μακριά με πήλινους σωλήνες , ενώ τα ακάθαρτα νερά και τα νερά της βροχής απομακρύνονταν από το παλάτι με πέτρινους αγωγούς. Μέσα στις μεγάλες αίθουσες ψυχαγωγίας τα παιδιά και οι μεγάλοι περνούσαν ευχάριστα τις ώρες τους παίζοντας σκάκι και άλλα παιχνίδια της εποχής.

Με βάση την κεραμική που βρέθηκε στα δάπεδα και στο γέμισμα των τμημάτων των πρώτων ανακτόρων , οι μελετητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι καταστροφές τους συνέβησαν ταυτόχρονα και τις απέδωσαν σε φυσικά αίτια , ίσως ισχυρούς σεισμούς. Αμέσως μετά ξεκίνησε μια προσπάθεια ανοικοδόμησής τους στις ίδιες θέσεις αλλά σε αρκετά ψηλότερο επίπεδο. Αν και υπάρχουν περιπτώσεις όπου τμήματα ανακτόρων εντάχθηκαν στα νέα ανάκτορα , ωστόσο τα τελευταία χτίστηκαν σε ένα πνεύμα , υπό τις οδηγίες έμπειρων αρχιτεκτόνων. Οι θέσεις των κυριότερων αίθριων χώρων και διαμερισμάτων δεν άλλαξαν ,

συχνά όμως τα δάπεδα ανυψώθηκαν , ενώ παράλληλα προστέθηκαν κατασκευές που βασίστηκαν σε νέες αρχιτεκτονικές ιδέες.

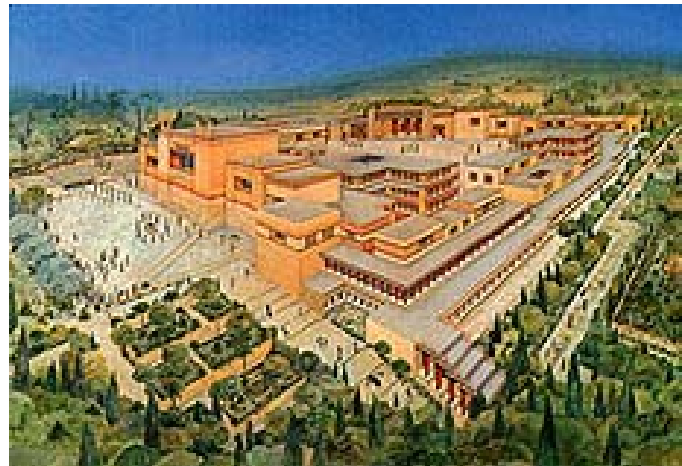
Στην Κνωσό , η πλακόστρωτη δυτική αυλή με τις υπερυψωμένες διαβάσεις χρησιμοποιήθηκε περίπου όπως είχε κατασκευαστεί. Γεμίστηκαν όμως με χώμα και αχρηστεύτηκαν οι κουλούρες και χτίστηκαν κοντά στη δυτική πρόσοψη δύο ορθογώνιοι βωμοί. Η δυτική επίσημη πύλη του ανακτόρου της Κνωσού – αθέατη από μακριά αφού ήταν στραμμένη προς τα βόρεια παράλληλα και σε επαφή με τη δυτική πρόσοψη – διέθετε πρότυλο ανοικτό προς την αυλή με κεντρική τεράστια κολόνα. Η κύρια είσοδος οδηγούσε σε μακρύ πλατύ διάδρομο με ωραία πλακόστρωση από γυψολιθικές και σχιστολιθικές πλάκες , που σχημάτιζε στο δάπεδο κεντρική διάβαση. Οι τοίχοι του διακοσμήθηκαν με μία τεράστια τοιχογραφία που απεικόνιζε περισσότερες από 150 ανδρικές και γυναικείες μορφές να κινούνται κρατώντας τελετουργικά αγγεία. Ο διάδρομος στρεφόταν δύο φορές προς τ' αριστερά για να καταλήξει από τα νότια στην κεντρική αυλή. Το τελευταίο τμήμα του διακοσμήθηκε με εντυπωσιακή ανάγλυφη τοιχογραφία η οποία παρίστανε ωραίο νέο με στέμμα , ίσως ηγεμόνα ή αρσενική θεότητα. Σε μεγάλο άνοιγμα , στο τμήμα του διαδρόμου που βρίσκεται σε επαφή με τη νότια πρόσοψη , είχαν τοποθετηθεί πάνω σε βάθρο γιγάντια πέτρινα κέρατα καθοσιώσεως, σύμβολο της μινωικής θρησκείας.

Στο επίπεδο της κεντρικής αυλής , αμέσως βόρεια από το κλιμακοστάσιο που οδηγούσε στα πολύθυρα μέγαρα , φαίνεται ότι υπήρχε μεγάλη ορθογώνια αίθουσα , την οποία ο Έβανς ονόμασε Μεγάλη Ανατολική Αίθουσα. Η ίδια αίθουσα δεν σώθηκε , αλλά η μορφή της μπορεί υποθετικά να αποκατασταθεί από τη θέση των υποστηριγμάτων του δαπέδου της και τα κομμάτια ποικίλων τοιχογραφικών συνθέσεων που βρέθηκαν πεσμένα στα δωμάτια κάτω από αυτήν · οι τοιχογραφικές αυτές συνθέσεις περιλάμβαναν διάφορα αθλήματα και μία ανάγλυφη παράσταση με γρύπες δεμένους από κεντρική κολόνα.

Σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο και λίγο ανατολικότερα υπήρχαν διάφορα εργαστήρια. Σε ένα από αυτά ήρθαν στο φως μεγάλοι μισοπριονισμένοι μπλόκοι από σπαρτιατικό βασάλτη , ενώ από τον επάνω όροφο του ίδιου συγκροτήματος προέρχονται δύο μισοτελειωμένοι λίθινοι πιθαμοφορείς . Τέλος , σε μακρύ διάδρομο που βρίσκεται στο επίπεδο του πρώτου ορόφου και αμέσως βόρεια της Μεγάλης Ανατολικής Αίθουσας , ήρθαν στο φως τα υπολείμματα μεγάλου ορθογώνιου πίνακα φτιαγμένου από πολύτιμες ύλες , στον οποίο ο Έβανς αναγνώρισε το ταμπλό ενός βασιλικού παιχνιδιού.

Το ανάκτορο της Κνωσού , αν και φαίνεται πως υπέστη κάποια καταστροφή το 1450 , επέζησε μέχρι τουλάχιστον το πρώτο τέταρτο του 14^{ου} αιώνα π.Χ . Στην τελευταία φάση του αποδίδουν οι περισσότεροι

ερευνητές κάποια ευρήματα που προδίδουν στενές επαφές με τον ελλαδικό χώρο. Κατά την επικρατέστερη άποψη , την τελευταία αυτή περίοδο βασίλευε στην Κνωσό μια μικτή κρητομυκηναϊκή δυναστεία που ίσως δημιουργήθηκε μετά τη συγχώνευση της μινωικής Κρήτης με ένα ισχυρότερο πλέον μυκηναϊκό κράτος. Η Κνωσός καταστράφηκε οριστικά λίγο αργότερα , πιθανώς μετά από κάποια νέα εχθρική επιδρομή , ίσως και πάλι από τον μυκηναϊκό χώρο.

3.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΝΩΣΟ ΑΠΟ ΤΗΝ “ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ ”

“ Έτρεξε ο φύλακας να μας υποδεχτεί και να μας ξηγήσει : < Να η μεγάλη βασιλικιά αυλή , 60 μέτρα πλάτος , 29 μάκρος · να οι αποθήκες με τα θεόρατα ξόμπλια στα πιθάρια · εδώ μέσα έβαζε τις σοδειές του ο βασιλιάς και τάιζε το λαό του · βρήκαμε στα πιθάρια κατακάθια από λάδι και κρασί , κουκούτσια από ελιές , κουκάκια , ρεβίθια , σιτάρι , κριθάρι και φακές – όλα είχαν γίνει κάρβουνο από τις πυρκαγιές ”.

“ Ανεβήκαμε το απάνω πάτωμα , παντού κολόνες κοντόχοντρες , χρωματισμένες μαύρες και πορφυρές , είδαμε στους διαδρόμους ζωγραφισμένα στους τοίχους λουλούδια , ασπίδες , ταύρους. Φτάσαμε στις αψηλές ταράτσες , απλώθηκε γύρα μας το ήρεμο , χαρούμενο τοπίο και στο βάθος τ’ ουρανού το ανάσκελα απλωμένο κεφάλι του Δία , ο Γιούχτας. Το Παλάτι μισογκρεμισμένο , μισοαναστημένο , γυάλιζε ύστερα από χιλιάδες χρόνια και χαίρουνταν πάλι τον αρσενικό ήλιο της Κρήτης. Δε βλέπεις στο Παλάτι ετούτο την ισορρόπηση , τη γεωμετρική αρχιτεκτονική της Ελλάδας · εδώ κυριαρχεί η φαντασία , η χάρη , το λεύτερο παιχνίδισμα της δημιουργικής δύναμης του ανθρώπου ”.

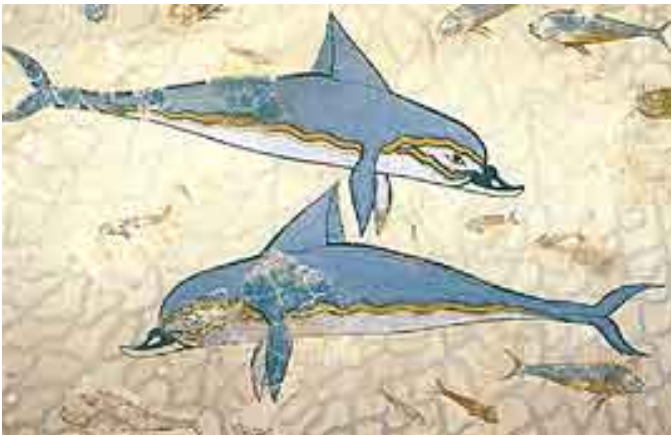
“ Μεγάλωνε το παλάτι ετούτο κι απλώνουνταν με τον καιρό , σαν ζωντανός οργανισμός , σαν δέντρο · δε γίνηκε μια για πάντα , με προμελετημένο σίγουρο σχέδιο · συμπληρώνουνταν παίζοντας κι αρμονίζουνταν με τις ανανεούμενες ανάγκες του καιρού ”.

“ Εδώ γίνουνταν οι ταυρομαχίες · μα όχι σαν τις βάρβαρες ταυρομαχίες που γίνονται , καθώς μου λεν , στην Ισπανία και σκοτώνουν τον ταύρο και ξεκοιλιάζουν τ’ άλογα · εδώ η ταυρομαχία ήταν παιχνίδι χωρίς αίματα. Έπαιζαν · ο ταυρομάχος άρπαζε τον ταύρο από τα κέρατα , το θεριό θύμωνε , τίναζε αψηλά το κεφάλι κι ο ταυρομάχος έπαιρνε έτσι φόρο και πηδούσε σβέλτος απάνω στη ράχη του ταύρου. Έκανε ακόμα μια τούμπα κι έπεφτε όρθιος πίσω από την ουρά του ταύρου · και μια κοπέλα στέκουνταν εκεί και τον άρπαζε στην αγκαλιά της ”.

“ Σταθήκαμε σε μια τετράγωνη κολόνα από γυαλιστερή γυψόπετρα , που απάνω της ήταν χαραγμένο το ιερό σημάδι , το διπλοπέλεκο ”.

“ Πέρασαν πάλι από τα μάτια μου οι εξαίσιες τοιχογραφίες – μάτια μεγάλα , μυγδαλάτα , μαύρες πλεξούδες κυματιστές , βαριές κυράδες ανοιχτοστήθες , με χοντρά φιλήδονα χείλια , πουλιά , φασιανοί και πέρδικες , μαϊμούδες γαλάζιες , βασιλόπουλα με φτερά παγονιού στο κεφάλι , άγριοι άγιοι ταύροι , νιούτσικες ιέρειες με τα μπράτσα περιτυλιγμένα με ιερά φίδια , γαλάζια αγόρια σε ανθισμένους κήπους ”.

“ Περίσσια πλούσια και δεν μπορώ να την ξεδιαλύνω , περιπλεγμένη με ζωή και με θάνατο η συγκίνησή μου , περπατώντας στα παμπάλαια χώματα της Κνωσού ”.

3.3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΣΚΕΦΘΗΚΕ Ο ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ – ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

⇒ *ΝΑΞΟΣ*
⇒ *ΑΘΗΝΑ*
⇒ *ΚΡΗΤΗ (ΚΝΩΣΟΣ)*
⇒ *ΙΤΑΛΙΑ*
⇒ *ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ*
⇒ *ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ*
⇒ *ΕΡΗΜΟΣ – ΣΙΝΑ*
⇒ *ΠΑΡΙΣΙ*
⇒ *ΒΙΕΝΝΗ*
⇒ *ΒΕΡΟΛΙΝΟ*
⇒ *ΡΟΥΣΙΑ*
⇒ *ΚΑΥΚΑΣΟΣ*

ΝΑΞΟΣ : “ Γλύκα μεγάλη είχε το νησί ετούτο , ησυχία πολλή , αγαθά τα πρόσωπα των ανθρώπων , σωροί τα πεπόνια , τα ροδάκινα , τα σύκα κι η θάλασσα ήμερη ”. (σελ. 94)

ΑΘΗΝΑ : “ Μετά από κάθε περιπλάνησή μου στην Αττική , ανέβαινα στην αρχή χωρίς να ξέρω γιατί , στην Ακρόπολη , να δω να ξαναδώ τον Παρθενώνα ”. (σελ. 137)

ΚΡΗΤΗ (ΚΝΩΣΟΣ) : “ Ανεβήκαμε το απάνω πάτωμα , παντού κολόνες κοντόχοντρες , χρωματισμένες μαύρες και πορφυρές , είδαμε στους διαδρόμους ζωγραφισμένα στους τοίχους λουλούδια , ασπίδες , ταύρους ”. (σελ. 148)

ΙΤΑΛΙΑ : “ Κατά την άνοιξη είχα φτάσει στην πιο άγια πολιτεία της Ιταλίας , στην Ασίζη. Ο αγέρας , οι στέγες των σπιτιών , τα περβολάκια , οι αυλές , ήταν γεμάτα από την αόρατη παρουσία του Φτωχούλη του Θεού. (σελ. 183)

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ : “ Σαράντα μέρες περιδιαβάσαμε το Άγιον Όρος... οδεύαμε από Μοναστήρι σε Μοναστήρι , από θάμα σε θάμα , εκστατικοί κι ευτυχισμένοι ”. (σελ. 233)

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ : “ Κι άξαφνα οι καρδιές χτυπούν δυνατά ... άσπρες , τζελεμπίες ...μυρωδιά από μπαχαρικά , οι πέτρες ζωντανεύουν και φωνάζουν αιματωμένες : Η ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ” (σελ. 244)

ΕΡΗΜΟΣ – ΣΙΝΑ : “ Ησυχία μεγάλη , τα βουνά ανοιχτά γαλάζια · δυο καμήλες πρόβαλαν στο μόλο , έστρεψαν μια στιγμή το κεφάλι κατά τη θάλασσα , ταλαντεύθηκαν λίγο... Χρόνια πολλά το Σινά , το θεοβάδιστο όρος , έλαμπε στο νου μου σαν μια απροσπέλαστη κορφή ” (σελ. 257)

ΠΑΡΙΣΙ : “ Έπεφτε ψιλή , τρυφερή βροχούλα , ξημέρωνε. Με το πρόσωπο κολλημένο στο τζάμι του αμαξιού διέκρινα το Παρίσι να περνάει και να με καλωσορίζει ”. (σελ. 312)

ΒΙΕΝΝΗ : “ Η Βιέννη είναι μια μαυλιστική χαριτωμένη πολιτεία , τη θυμάσαι πάντα σαν γυναίκα αγαπημένη · Όμορφη , αλαφρόμυαλη , φιλάρεσκη...είναι τ’ ανάσκελα ξαπλωμένη στους όχτους του Δούναβη , βρέχεται , χιονίζεται , λιάζεται...” (σελ. 339)

ΒΕΡΟΛΙΝΟ : “ Τρεις μέρες τώρα στο Βερολίνο γυρίζω τους απέραντους μονότονους δρόμους , οι καστανιές έχουν μαδήσει , αγέρας παγωμένος φυσάει , η καρδιά μου πάγωσε...” (σελ. 354)

ΡΟΥΣΙΑ : “ Η Ρουσία ξάφνου απλώθηκε μπροστά μου , ολοχιόνιστη , απέραντη , με τις ζεστές φωτισμένες ίσμπες , με τα χιονάμαξα που γλιστρούν απάνω στα χιόνια ... Ο Ρούσος θέτει απάνω απ’ όλα την ψυχή, τη σκοτεινή , πλούσια , αντιφατικά , πολύπλοκη δύναμη...” (σελ. 390)

ΚΑΥΚΑΣΟΣ : “ Ο Καύκασος είχε σβήσει μέσα στο φως , μα οι γέροι , με τη ράχη γυρισμένη , κάθονταν στην πρύμνα και δεν μπορούσαν να ξεκολλήσουν τα μάτια τους από το αγαπημένο ουρανοθάλασσο ” (σελ. 425)

3.4 Η ΚΡΗΤΟΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ – ΦΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ « ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ »

“ Το μυστήριο της Κρήτης είναι βαθύ · όποιος πατήσει στο νησί ετούτο νιώθει μυστηριώδη δύναμη , ζεστή , αγαθή , να διακλαδίζεται στις φλέβες του και την ψυχή του να μεγαλώνει · μα το μυστήριο ετούτο έγινε ακόμα πιο βαθύ και πλούσιο από τη μέρα που ξεσκεπάστηκε , καταχωμένος ως τότε στα χώματα , ένας τόσο πολύχρωμος , πολύτροπος, όλο αρχοντιά και νεανική χαρά πολιτισμός ”.

“Κι εγώ άνοιγα το στόμα και της μιλούσα για την **Κρήτη** , για τους γονιούς μου , για τις γειτόνισσες · για τους πολέμους των Κρητικών να λευτερωθούν , για τον πρίγκηπα Γεώργιο όταν πάτησε το **κρητικό χώμα**”.

“ Είδα πάλι μπροστά μου τους αιώνιους αντίμαχους , τη Λευτεριά και τη Σκλαβιά , και μέσα μου τινάχτηκε **η Κρήτη** κι έσυρε φωνή ”.

“ Στις κρίσιμες στιγμές της ζωής μου πάντα τινάζεται μέσα μου **η Κρήτη** και σέρνει φωνή ”.

“ Μα είχα προφτάσει να εκτελέσω την εντολή που μου είχαν εμπιστευτεί , ήμουν λεύτερος κι έδωκα την παραίτησή μου · κι ευτύς γύρισα το πρόσωπό μου κατά την **Κρήτη** · να πατήσω το χώμα της , ν’ αγγίξω τα βουνά της , να πάρω δύναμη ”.

“ Τα πατρικά χώματα είναι κάτι βαθύτερο , πιο σεμνό και λιγομίλητο , καμωμένο από τριμμένα παμπάλαια κόκαλα ”.

“ Τα χώματα αυτά που σ’ έπλασαν βρίσκονται σε μυστική επαφή και συνεννόηση με την ψυχή σου · όπως οι ρίζες ξαποστέλνουν στο δέντρο

την κρυφή προσταγή ν' ανθίσει και να καρπίσει, για να δικαιωθούν οι ρίζες και να φτάσουν στο τέρμα της πορείας τους, όμοια τα **πατρικά χώματα** αναθέτουν δύσκολες εντολές στις ψυχές που γέννησαν”.

“Αναπνέω **τον αέρα της Κρήτης**, κοιτάζω τους Κρητικούς, και δεν ξέρω κανέναν άλλο λαό στη γης που ν’ ακολούθησε πιο πιστά την περήφανη ετούτη αραβίτικη εντολή”.

“ Έρωτας ελευτερίας, να μην καταδέχεσαι, μήτε για τον παράδεισο ακόμα, να σκλαβώνεις την ψυχή σου· παιχνίδι παλικαρίσιο απάνω από την αγάπη και τον πόνο, απάνω από το θάνατο· να συντρίβεις τα παλιά καλούπια, και τα πιο ιερά όταν πια δε σε χωρούν – να **οι τρεις μεγάλες φωνές της Κρήτης**”.

“Κοίταξα **το Κρητικό πέλαγο** , τα κύματα που πυργώνουνταν καμαρωτά, στραφτάλιζαν μια στιγμή στον ήλιο κι έτρεχαν να ξεψυχήσουν κακαρίζοντας στα χοχλάδια του γιαλού .”

“Ενιωσα την ταυτότητα μου με τους πανάρχαιους προγόνους, ακολουθούσα , ύστερα από χιλιάδες χρόνια, πιστός τ’ αγνάρια τους και μετουσίωνα κι εγώ **το χώμα της Κρήτης** σε φτερούγα”.

“Όταν συλλογιέμαι, ύστερα από τόσα χρόνια, τη μέρα εκείνη που πάτησε ο πρίγκιπας Γεώργιος της Ελλάδας, πάει να πει η Λευτεριά, **το χώμα της Κρήτης**, τα μάτια μου βουρκώνουν ακόμα και τρέχουν. Τι μυστήριο λοιπόν ακατάλυτο είναι ο αγώνας του ανθρώπου! Τι· ναι η φλούδα ετούτη της γης, φτενή, αβέβαιη, ραγισμένη, και σούρνουνται απάνω της τα καταματωμένα , καταλασπωμένα παράσιτα, οι άνθρωποι , και ζητούν ελευτερία. Και τι συγκίνηση να βλέπεις να σκαρφαλώνει τον ατέλειωτο ανήφορο, πρωτοπόρος , και ν’ ανοίγει δρόμο, πότε με τη γλαμύδα και το κοντάρι, πότε με τη φουστανέλα και το καριοφίλι, και πότε με τη βράκα την κρητικιά , ο Έλληνας!”

“Πετούσαν **οι Κρητικοί** τα κεφαλομάντηλά τους στον αέρα, έτρεχαν τα κλάματα και μούσκευαν τ’ άσπρα καπετανίστικα γένια, σήκωναν οι μανάδες τα μωρά τους να δουν τον ξανθό γίγαντα, το παραμυθένιο βασιλόπουλο, που’ χε ακούσει το θρήνο της Κρήτης κι είχε κινήσει, πριν από αιώνες, καβάλα σε άσπρο άλογο, σαν τον Άι – Γιώργη, να τη λευτερώσει. Γυαλί έκαμαν τόσους αιώνες τα μάτια των Κρητικών ν’ αγναντεύουν το πέλαγο, φάνηκε, δε φάνηκε, τώρα θα φανεί...”

“Όταν βλέπω τον έναστρο ουρανό ή τη θάλασσα ή την ανθισμένη μυγδαλιά ή όταν ξαναζώ τον πρώτο έρωτα, αστράφτει μέσα μου αθάνατη, η 9^η Δεκεμβρίου 1898 που το βασιλόπουλο της Ελλάδας, ο αρραβωνιαστικός της Κρήτης, πάτησε την Κρήτη · **κι όλο το στήθος μέσα μου στολίζεται, όπως αλάκερη η Κρήτη τη μέρα εκείνη, με μυρτιές και με δάφνες**”.

“ Όταν αναθιβάνω τη μέρα ετούτη, **βλογώ το Θεό που μ’ έκανε να γεννηθώ και να’ μαι Κρητικός** και να προφτάσω να δω με τα μάτια μου να πατάει απάνω στα δαφνόφυλλα και ν’ ανηφορίζει, από του λιμανιού την πόρτα ως το λημέρι του καπετάν Άι – Μηνά, την Ελευτερία.”

3.5 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΒΙΟΣ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Το πολιτικό σύστημα που επικρατεί στη μινωική Κρήτη είναι η συγκεντρωτική βασιλική εξουσία. Βάση του πολιτεύματος αυτού ο βασιλιάς αντλεί την εξουσία του από το Θεό. Έτσι, ο βασιλιάς δεν είναι μόνο φορέας πολιτικής εξουσίας, αλλά συνάμα είναι και ο “μέγιστος αρχιερέυς”, δηλαδή ασκεί την υπέρτατη θρησκευτική εξουσία.

Κεντρικό πρόσωπο του κρητικού πολιτισμού των προϊστορικών χρόνων είναι ο Μίνωας, βασιλιάς της Κνωσού, γιος του Δία και της Ευρώπης. Από το όνομά του ο Έβανς αποκάλεσε ολόκληρη την περίοδο “ μινωική ” και τον πολιτισμό “ μινωικό ”. Σήμερα πιστεύεται ότι το όνομα Μίνως είναι τίτλος βασιλικός, ανάλογος με τον τίτλο Φαραώ της Αιγύπτου. Ο Μίνωας φιλονίκησε με τους αδελφούς του για την κυριαρχία στο νησί. Μπόρεσε να τους διώξει από την Κρήτη και να εξασφαλίσει τη μονοκρατορία.

Το μινωικό κράτος στηρίζεται στην κυριαρχία των θαλασσών. Από το 1700 π.χ. αναπτύσσονται προοδευτικά λιμενικοί οικισμοί και εγκαταστάσεις, που ευκολύνουν τη ναυσιπλοΐα και τις εμπορικές συναλλαγές με την Ανατολική Μεσόγειο. Η ναυτική δραστηριότητα των Κρητών φαίνεται να ερμηνεύει το γνωστό μύθο του Μινώταυρου και του Θησέα. Οι αρχαίοι ιστορικοί αναφέρονται συχνά στη θαλασσοκρατορία του Μίνωα, στην οποία στηρίζεται και η μινωική οικονομία.

Η μινωική κοινωνία είναι μια οργάνωση μεγάλων γενών, που υπακούουν σε τοπικούς αρχηγούς. Από το 1700 π.χ. τα παραδοσιακά γένη χάνουν βαθμιαία τη δύναμή τους, ενώ οι τοπικοί άρχοντες, που απέκτησαν δύναμη, έγιναν βασιλείς. Ο λαός είναι γεωργικός και ποιμενικός . Οι κάτοικοι των παραλίων είναι ναυτικοί και έμποροι. Ο εύκολος και γρήγορος πλουτισμός μετά το 1700 δημιούργησε ασφαλώς μια νέα τάξη ευγενών, που στήριξε τα δικαιώματα της στη δύναμη του πλούτου.

Η μινωική θαλασσοκρατορία εξασφαλίζει τις μεγάλες πηγές πλούτου στην Κρήτη. Αλλά και η κρητική βιοτεχνία (αγγειοπλαστική, υφαντουργία), η εκμετάλλευση των θεραπευτικών και αρωματικών φυτών και τα εκλεκτά προϊόντα της κρητικής γης είναι οι πόροι της μινωικής οικονομίας. Ιδιαίτερη σημασία είχαν τα φάρμακα και τα αιθέρια έλαια, που έβγαιναν από τα βότανα της Κρήτης, πολλά από τα οποία χρησιμοποιούνται και σήμερα και διατηρούν τα αρχαία τους

ονόματα, όπως η μίνθη (μέντα), ο ελελίφασκος (φασκόμηλο), το δίκταμον (ο έρωντας) κλπ.

Το μινωικό εμπόριο δεν φαίνεται να ήταν εντελώς ιδιωτικό, αλλά θα διεξαγόταν κάτω από την εποπτεία της κεντρικής εξουσίας. Ολόκληρο το μινωικό εμπόριο ήταν ουσιαστικά βασιλικό και οι έμποροι θα ήταν στην πραγματικότητα βασιλικοί υπάλληλοι.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

A. ΚΟΙΝΩΝΙΑ	B. ΠΟΛΙΤΕΙΑ	Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΛΑΟΣ	ΚΡΑΤΟΣ	ΕΜΠΟΡΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ	ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ	ΝΑΥΤΙΛΙΑ
ΕΘΙΜΑ	ΕΞΟΥΣΙΑ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ
ΓΙΟΡΤΕΣ		

A. ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Γεννημένος και ανδρωμένος σ' ένα δυναμικό περίγυρο, ο Νίκος Καζαντζάκης, με συνθήκες που καθορίζονται από εθνικά και κοινωνικά αιτήματα , ευαίσθητος δέκτης σε ποικίλες και αντιφατικές, φιλοσοφικές και λογοτεχνικές επιρροές, ανάγει το ιστορικά καθορισμένο σε διαχρονικό αίτημα, το χώρο – χρονικά υπαρκτό σε θεωρητικά αναγκαίο. Έτσι , η Κρήτη με τους απελευθερωτικούς της αγώνες και το ηρωικό πρότυπο συμπεριφοράς , το αντιφατικό περιβάλλον και η αγωνιστική παράδοση της οικογένειάς του , μετατρέπονται σε εννοιολογικούς και ψυχολογικούς άξονες που προσανατολίζουν δεσμευτικά τη σκέψη και το έργο του. Μη βρίσκοντας όμως διέξοδο στην πρακτική εφαρμογή τους, είτε επειδή οι ιστορικές συγκυρίες είχαν μεταβληθεί, είτε διότι οι υποκειμενικές του δυνάμεις δεν επαρκούσαν, οι πρώτες του εμπειρίες μετασχηματίζονται σε αφηρημένες διανοητικές παραστάσεις.

Παράλληλα, ο Καζαντζάκης επενδύει ένα μεγάλο μέρος της προσωπικής του πρακτικής δραστηριότητας στο χώρο και τις διασπάσεις της κοινωνικής πράξης. Αν και το ενδιαφέρον του

επικεντρώνεται στα ξεχωριστά άτομα ,συνειδητοποιεί ότι η κοινωνική συνύπαρξη αποτελεί μια αναπόφευκτη πραγματικότητα.

Βασικό λοιπόν ζητούμενο στη σκέψη του Καζαντζάκη , υπήρξε το πρόβλημα της ιδεολογίας και η συνάρτηση της πολιτικής θεωρίας προς την κοινωνική ένταξη , ακόμα και τη στράτευση του ατόμου. Το ενδιαφέρον του , κατά συνέπεια , επικεντρώνεται στις μορφές και τις δυνατότητες εφαρμογής των ενδεχομένων τρόπων και πρακτικών μετάθεσης του “εγώ” στο “εμείς” , την αναγωγή της ατομικής συνείδησης σε κοινωνικές πεποιθήσεις και θεωρίες που εντάσσουν τον δρώντα σε συλλογικές μορφές αγώνα , χωρίς να συμπιέζεται ούτε να υποβαθμίζεται η προσωπική του ελευθερία.

“ Όταν αναθιβάνω τη μέρα ετούτη , βλογώ το Θεό που μ’ έκαμε να γεννηθώ και να’ μαι Κρητικός και να προφτάσω να δω με τα μάτια μου να πατάει απάνω στα δαφνόφυλλα και ν’ ανηφορίζει , από του λιμανιού την πόρτα ως το λημέρι του καπετάν Άι – Μηνά , την Ελευτερία ”.

B. ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Από τα νεανικά του χρόνια , ο Νίκος Καζαντζάκης , εμπνεόμενος από το νιτσεικό πρότυπο του δυνατού ατόμου που γίνεται ήρωας και ηγέτης του λαού του , οδηγείται στον εθνικισμό. Στην προσπάθειά του να καταξιώσει τα όσα θεωρητικά πίστευε με την πράξη , αναμιγνύεται ενεργά με τα πολιτικά πράγματα του τόπου κατά το διάστημα 1912 – 1919 , αρχικά ως ιδιαίτερος γραμματέας του Βενιζέλου και στη συνέχεια ως διευθυντής του Υπουργείου Περιθάλψεως μετέχοντας επικεφαλής μιας αποστολής επαναπατρισμού των Ελλήνων του Πόντου.

Η εθνικιστική του αυτή έξαρση δεν διατηρείται για πολύ. Μετά τη δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη το 1920 και την Μικρασιατική καταστροφή στη συνέχεια , απογοητεύεται από την πολιτική κατάσταση της Ελλάδας. Περνώντας από μια φάση πλήρους απαισιοδοξίας και μηδενισμού , βρίσκει μέσα σ' αυτή τη δυνατότητα να εξελιχθεί και πάλι και να οδηγηθεί σε νέες θεωρητικές απόψεις που συνδυάζουν τα προσωπικά του προβλήματα και τις ανησυχίες , με την ιστορική πραγματικότητα που ζει.

“ Να μπορούσε ν’ αλλάξει το δρόμο της η ανάγκη , γοητευμένη από μια ψυχή κάτω στη γης που τραγουδάει! Να μπορούσαμε κλαίγοντας , γελώντας , τραγουδώντας να δημιουργήσουμε ένα νόμο που να βάλει τάξη στο χάος ! ”

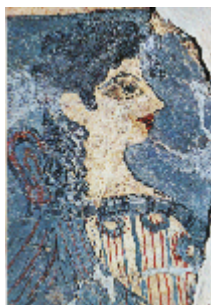
Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Στη Βιέννη και το Βερολίνο όπου βρίσκεται στο διάστημα 1921 – 23 , ο Νίκος Καζαντζάκης γίνεται μάρτυρας της οικονομικής κρίσης των βίαιων κοινωνικών ανακατατάξεων που την ακολουθούν . Ο πόνος και η δυστυχία των ανθρώπων τον συγκλονίζει από τη βουδιστική απραξία στην οποία είχε περιέλθει . Ο κύκλος των πωλονοεβραίων μυημένων στον κομμουνισμό γυναικών του προτείνει μια καινούρια άποψη για τη ζωή και την ιστορία , την ατομική συμπεριφορά και τη σχέση του ανθρώπου με το Θεό.

Έτσι , ο κομμουνισμός προβάλλει ως η ιδεολογία και η πολιτική πράξη που μεταθέτει τον Καζαντζάκη από τη διάσταση της απραξίας στο επίπεδο της δυναμικής πράξης. Παρ' όλη την “ανθρωπιστική συμπόνια” που αισθάνθηκε για την “υλική” αγωνία του ανθρώπου μέσα στα πλαίσια της άνισης κοινωνίας στην οποία ζει , δεν αντιμετώπισε τον κομμουνισμό παρά με ηθικό και τελικά μεταφυσικό περιεχόμενο αγνοώντας συνειδητά τη ρεαλιστική οικονομική του υπόσταση.

“ Περήφανοι , πεισματάρηδες , λιγομίλητοι , λιγοφάγοι , μονόχνοτοι · στερνιάζουν μέσα τους χρόνια θυμό ή την αγάπη , σωπαίνουν , και ξάφνου τους καβαλάει ο δαίμονας και ξεσπούν φρενιασμένοι. Δεν είναι η ζωή γι' αυτούς το ανώτατο αγαθό μα το πάθος. Δεν είναι καλοί , δεν είναι βολικοί , βαρύς ο ίσκιος τους , όχι από τους άλλους , από τον εαυτό τους · ένας δαίμονας μέσα τους τους πνίγει , πλαντούν · γίνονται κουρσάροι ή μεθούν , δίνουν μια μαχαιριά στο μπράτσο τους , να τρέξει το αίμα , ν' αλαφρώσουν · ή σκοτώνουν τη γυναίκα που αγαπούν , να μην είναι σκλάβοι ”.

3.6 Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Δεν είναι εύκολο να δώσει κανείς μια πλήρη εικόνα της ζωής στη μινωική Κρήτη. Ο μινωικός πολιτισμός εκτείνεται σε μεγάλο διάστημα χρόνου. Από το τέλος της νεολιθικής εποχής (2600) ως την ημέρα της μεγάλης καταστροφής των ανακτορικών κέντρων της Κρήτης (1400) μεσολαμβάνουν περισσότερα από 1200 χρόνια. Είναι φυσικό στο διάστημα αυτό να συνέβησαν γεγονότα εξωτερικά και εσωτερικά και εξελίξεις ποικίλες που επηρέασαν τη διαμόρφωση της ζωής και των εκδηλώσεών της.

Όλα δείχνουν ότι έχουμε εδώ ένα λαό με πλούσια αίσθηση , με έντονη αγάπη για τη φύση και τη ζωή γεμάτο από αισιοδοξία και δημιουργική διάθεση. Ο εξαιρετικά στενός δεσμός με τη ζωή κάνει το Μινωίτη να αισθάνεται και να αποδίδει μόνο όσα σχετίζονται με την καλή της πλευρά : είναι σαν να αντηχεί παντού το ποίημα της χαράς και της ζωής. Ένας εύθυμος τόνος αισιοδοξίας κυριαρχεί σ' ολόκληρη τη μινωική δημιουργία.

Τα στοιχεία της αγροτικής ζωής είναι πολλά στις εκφράσεις της μινωικής τέχνης. Αλλά οι υψηλότερες μορφές του πολιτισμού προϋποθέτουν την ύπαρξη αστικού βίου. Στα μεγάλα κέντρα της Κρήτης είχε δημιουργηθεί κοινωνική αριστοκρατία , με υψηλότερες απαιτήσεις και με οργάνωση ανώτερης μορφής ζωής. Προξενεί κατάπληξη σήμερα η λεπτότητα και η χάρη της γυναικείας αμφίεσης και του καλλωπισμού , ο πλούτος των κοσμημάτων , οι συρμοί των φορεμάτων και των κομμώσεων με την εκθαμβωτική πολυτέλειά τους.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του μινωικού πολιτισμού , είναι η μεγάλη ελευθερία των γυναικών και η ύπαρξη γυναικείας αριστοκρατίας. Στη μινωική Κρήτη οι γυναίκες μετέχουν ενεργά και ισότιμα με τους άνδρες σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής. Έχουν την πρώτη θέση στις εορτές και στα θεάματα , όπου πολλές κυρίες φτάνουν με φορεία , που τα σηκώνουν υπηρέτες , παίρνουν μέρος σε λατρευτικές εκδηλώσεις και σε επικίνδυνα αγωνίσματα , ακόμη και σε κυνηγετικές εξορμήσεις , μαζί με τους άνδρες. Η ισοτιμία των γυναικών στη μινωική Κρήτη φανερώνει μια ανώτερη αντίληψη της ζωής , σε σχέση με πολύ μεταγενέστερες εποχές.

Αν η γυναίκα της Κρήτης διέφερε από τις γυναίκες της κυρίως Ελλάδας στο φυσικό τύπο , η διαφορά ήταν ασφαλώς μεγαλύτερη σε ό' τι αφορούσε την ενδυμασία και τον καλλωπισμό. Οι γυναίκες της Κρήτης μας παρουσιάζονται στολισμένες σαν είδωλα. Διαδήματα ,

σκουλαρίκια , περιδέραια , βραχιόλια , δαχτυλίδια : τίποτα δεν είναι πάρα πολύ ωραίο , ούτε πάρα πολύ ακριβό για να στολίσει τις κυρίες της Κνωσού και των άλλων κρητικών πόλεων. Με την επιδερμίδα τους , τα κατάμαυρα και άφθονα μαλλιά τους , τα μεγάλα σκοτεινά μάτια τους , τις χαριτωμένες χειρονομίες τους , έχουν μια φυσική γοητεία την οποία υπογραμμίζει και την αναδεικνύει περισσότερο ένα ντύσιμο.

“ Η γυναίκα φορούσε ξύλινα τσόκαρα , τα χτυπούσε στο σανιδένιο πάτωμα , τ’ αντιχτυπούσε με δύναμη κι όλο το σπίτι κουνιόταν. Λύθηκε η άσπρη μπολίδα της , φάνηκαν τα χρυσά φλουριά που στόλιζαν το λαιμό της , έπαιζαν τα ρουθούνια της , μυρίζονταν τον αέρα... Με χείλια πορτοκαλιά , γιατί τα’ χε τρίψει με καρυδόφυλλο , και τα κορακάτα μαλλιά της γυαλοκοπούσαν αλειμμένα με δαφνόλαδο... Γύρα τα μάτια της είχαν δυο σκούρους γαλάζιους κύκλους και μέσα βαθιά έλαμπαν , όχι έλαμπαν , έκαιγαν τα δυο θεοσκότεινα μάτια ”.

Αφού η θεραπεία στην Κρήτη έδινε πρωταρχική θέση στη λατρεία της θεάς – μητέρας , ήταν φυσικό οι ιέρειες να ήταν περισσότερες από τους ιερείς. Έπαιζαν σημαντικό ρόλο στις θρησκευτικές τελετές , και γενικότερα στις δημόσιες γιορτές , αλλά αυτό δε σημαίνει ότι η νομική και προπάντων η πολιτική τους θέση ήταν ανώτερη ή και ίση με των ανδρών.

Ο Νίκος Καζαντζάκης στην < ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ > παρουσιάζει τη γυναίκα του παππού του ως υπομονετική , άγια και υπάκουη. Παλιά συνήθεια ήταν τότε στα χωριά της Κρήτης , όταν γύριζε το δειλινό ο άντρας από τα χωράφια , να του’ χε η γυναίκα ετοιμάσει χλιαρό νερό , να σκύβει και να του πλένει τα πόδια. Έτσι , η γυναίκα έμενε σπίτι και έκανε τις δουλειές μέχρι να γυρίσει ο άντρας της από το χωράφι.

“ Ένα δειλινό γύρισε ο παππούς μου κατακουρασμένος από τη δουλειά , κάθισε στην αυλή , κι ήρθε η γυναίκα του με μια λεκάνη νερό , γονάτισε μπροστά του κι άπλωσε να του πλύνει τα πόδια ”
βλ. σελ. 37

Η πλούσια ζωή των Μινωιτών φαίνεται και στα θεάματα , τα παιχνίδια , τις λατρευτικές και εορταστικές εκδηλώσεις. Η ύπαρξη θεάτρων στα μινωικά ανάκτορα είναι ιδιαίτερα εμφανής : στην Κνωσό και στη Φαιστό έχουμε τους αρχαιότερους θεατρικούς χώρους στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Είναι χαρακτηριστικό ότι και στην Κνωσό και στη Φαιστό τα θέατρα βρίσκονται στη δυτική πτέρυγα των ανακτόρων. Ιδιαίτερη αγάπη φαίνεται να είχαν οι Μινωίτες στους χορούς. Αυτό μαρτυρείται στις τοιχογραφίες και στις άλλες παραστάσεις και επιβεβαιώνει τη φήμη που είχαν οι Κρητικοί σε ολόκληρη την αρχαιότητα ως επιδέξιοι χορευτές. Αξίζει να αναφερθούν και άλλες εκδηλώσεις όπως οι λατρευτικές πομπές, οι κυνηγετικές σκηνές , οι ακροβασίες. Οι Μινωίτες αγαπούσαν

ιδιαίτερα τα ακροβατικά και επικίνδυνα αγωνίσματα , κορύφωμα των οποίων ήταν οι ταυρομαχίες ή “ταυροκαθάψια”. Είναι το αγώνισμα θεαματικό όσο και επικίνδυνο , μια ακροβατική επίδειξη στη ράχη εξαγριωμένου ταύρου , όπως δείχνουν καθαρά οι τοιχογραφίες και οι άλλες εξεικονίσεις σε σφραγίδες και ανάγλυφα.

Τα αγωνίσματα στίβου δεν έλειπαν στη μινωική Κρήτη. Έχουμε παραστάσεις πυγμαχίας και πάλης, στις οποίες μάλιστα οι αγωνιστές εικονίζονται με κράνη και δίχτυα για να αποφύγουν τα κτυπήματα. Σε όλες αυτές τις εκδηλώσεις διακρίνεται ο συναισθηματικός κόσμος και ο πόθος ζωής ενός θαυμάσιου λαού , του ΜΙΝΩΙΚΟΥ.

ΤΑΥΡΟΚΑΘΑΨΙΑ

3.7 Η ΜΙΝΩΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Στη μινωική Κρήτη παρουσιάζεται μια ανεξήγητη θρησκευτική σιγή. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε θρησκεία και θρησκευτική ζωή στο μινωικό πολιτισμό. Απλώς είχε χαρακτήρα διαφορετικό και οι ερευνητές αγωνίζονται να ερμηνεύσουν τα σιωπηρά ευρήματα των ανασκαφών.

Βάση της μινωικής θρησκείας υπήρξε ο ετήσιος “ κύκλος της βλαστήσεως ”. Η μεγάλη θεότητα στη μινωική Κρήτη είναι η ίδια η φύση , η Μεγάλη Μητέρα. Η εμφάνισή της είναι πολύμορφη : Άλλοτε εικονίζεται σε κορυφή βουνού ανάμεσα σε λιοντάρια , άλλοτε ως “ Θεά των Όφεων ” ή του ιερού δένδρου , των πουλιών ή των λουλουδιών. Άλλοτε πάλι παρουσιάζεται ως πολεμική θεότητα με ασπίδα και ξίφος και άλλοτε ως θαλάσσια θεότητα , που ταξιδεύει μέσα σε ιερό πλοίο. Η προσωποποίηση της βλάστησης εκφράζεται με τη μορφή νεαρού βρέφους ή νεαρού Θεού · έτσι έχουμε ένα συμφυρμό θρησκευτικών και μαγικών αντιλήψεων.

Εκτός από τις ανθρωπόμορφες θεότητες εμφανίζονται συχνά στις λατρευτικές παραστάσεις της μινωικής Κρήτης διάφορα ζώα (κυρίως πίθηκοι) ή όντα φανταστικά , συχνά με σώμα ανθρώπου και κεφάλι ζώου ή πτηνού. Χαρακτηριστικό πτηνό της μινωικής θρησκείας είναι ο “γρυψ” , που κοσμεί την αίθουσα του θρόνου του Μίνωα. Έχει σώμα λιονταριού , φτερά και κεφάλι πτηνού.

Η μινωική λατρεία γίνεται στο ύπαιθρο , στις κορυφές των βουνών (ιερά κορυφής) , σε σπήλαια , καθώς και σε μικρά οικιακά ιερά ή σε ιδιαίτερους χώρους των ανακτόρων. Τα σύμβολα της μινωικής λατρείας είναι πολλά : το ιερό δένδρο , που πολλές φορές είναι η ελιά , τα ιερά κέρατα , ο διπλός πέλεκυς , το ιερό πλοίο και ο σταυρός , στις ποικίλες μορφές του.

Η προσφορά της λατρείας στη μινωική Κρήτη γίνεται επίσης με ποικίλους τρόπους : με ικετευτικές στάσεις , με θρησκευτικούς χορούς , με προσφορές θυσιών , με διάφορα αγωνίσματα και ακροβατικά γυμνάσματα. Στη θεότητα προσέφεραν κυρίως τις απαρχές των καρπών της γης , θαλάσσια κογχύλια , ομοιώματα ζώων και ανθρώπων , θυσίες οικοσίτων ζώων ή θηραμάτων.

Παράλληλα με τη λατρεία των θεών φαίνεται ότι στη μινωική Κρήτη ήταν ανεπτυγμένη και η νεκρική λατρεία. Οι Κρήτες από τα νεολιθικά χρόνια πίστευαν σε κάποια μορφή επιβίωσης των νεκρών τους. Το πιο ενδιαφέρον εύρημα , με θέματα της νεκρικής λατρείας , είναι η περίφημη σαρκοφάγος της Αγίας Τριάδας , στην

οποία διακρίνονται δύο κύκλοι λατρείας , στη θεότητα και στο νεκρό. Έχει διατυπωθεί η άποψη , ότι ο βαθμός λατρείας προς τους νεκρούς ήταν ανάλογος με το αξίωμά τους στην επίγεια ζωή.

Μα τώρα τα χρώματα ετούτα , οι γλυκύτερες μορφές , ο Χριστός που μπαίνει στην Ιερουσαλήμ απάνω στο ταπεινό ζώο , αγαθός , χαμογελαστός , και πίσω οι μαθητές με τα βάρια κι ο λαός που τους κοιτάζει μ' εκστατικά μάτια , σαν ένα σύννεφο που περνάει και σκορπίζεται...

Το ενδιαφέρον του Καζαντζάκη ως προς τη θρησκεία , εστιάζεται στις επισκέψεις του στο Άγιον Όρος και στην Ιερουσαλήμ αντίστοιχα. Μοναστήρια , καλόγεροι , καμπαναριά , κυπαρίσσια... Κελιά απάνω από τον γκρεμό , και κάτω μια θάλασσα άγρια... Αυτά έβλεπε με την πρώτη του επίσκεψη στο Άγιον Όρος. Η χαρά του ήταν απερίγραπτη μόλις πάτησε τα άγια χρώματα και κράτησε ημερολόγιο έτσι ώστε να καταγράφει μέρα με τη μέρα τις εντυπώσεις του για τα δέκα διαφορετικά μοναστήρια (Μονή Ιβήρων , Μονή Σταυρονικήτα , Μονή Παντοκράτορα , Μονή Βατοπεδίου , Μονή Καρακάλλου , Μονή Φιλοθέου , Μονή Αγίας Λαύρας , Ιωσαφαίοι , Μονή Αγίου Παύλου , Μονή Διονυσίου).

Σαράντα μέρες περιδιαβάζαμε το Άγιον Όρος , κι όταν , τελεύοντας πια τον κύκλο , ξαναγυρίζαμε , παραμονή Χριστούγεννα , στη Δάφνη να φύγουμε , το πιο απροσδόκητο , το πιο αποφασιστικό θάμα μας περίμενε : μέσα στην καρδιά του χειμώνα , σ' ένα φτωχικό περβολάκι , μια μυγδαλιά ανθισμένη!

Με τη επίσκεψή του αυτή ήρθε πολύ κοντά στο Χριστό και ζούσε τον αγώνα του μέρα με τη μέρα για επιβίωση και ελευθερία. Επιστρέφοντας από το Άγιον Όρος ένιωθε πως ο Χριστός γυρίζει πεινασμένος και άστεγος και τον κυρίεψε συμπόνια και συμπαράσταση.

Ανάλογα συναισθήματα ένιωσε και στην Ιερουσαλήμ · από μικρό παιδί διάβαζε στην αυλή του πατρικού του σπιτιού τα συναξάρια των αγίων και λαχταρούσε να πατήσει τα χώματα αυτά και τις πέτρες που πάτησε ο Χριστός. Κι αυτό επιτεύχθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα , δίνοντας στον Καζαντζάκη μία εξάισια εικόνα , της ευλαβικής , άγιας και πνευματικής Ιερουσαλήμ.

Ο ΔΙΣΚΟΣ ΤΗΣ ΦΑΙΣΤΟΥ

3.8 ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η ίδρυση των ανακτόρων άλλαξε σταδιακά και την κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού. Οι ξεχωριστές επαγγελματικές τάξεις που εμφανίστηκαν ήδη στην προανακτορική εποχή ειδικεύονται ακόμη περισσότερο. Έτσι υπάρχουν τώρα διαφορές ως προς τον χαρακτήρα των οικισμών : άλλοι οικισμοί παρέμειναν απλοί αγροτικοί , άλλοι γίνονται μικτοί αγροτικοί / βιοτεχνικοί και άλλοι εμπορικοί / λιμενικοί. Το βασικό κριτήριο είναι πλέον η συγκέντρωση πλούτου.

Στους οικισμούς αυτής της περιόδου δεν υπάρχουν μεγάλες κατοικίες. Η ζωή στα σπίτια της υπαίθρου ήταν απλοποιημένη και αρκούσαν στα στοιχειώδη. Η εξάρτηση από τα ανάκτορα φαίνεται ότι ήταν έντονη. Βασικός δεσμός ήταν η θρησκεία και η λατρεία της θεότητας. Οι χώροι λατρείας είναι τα ανακτορικά ιερά , τα ιερά λατρευτικά σπήλαια , τα ιερά κορυφής και τα αγροτικά ιερά της υπαίθρου.

Στην καθημερινή ζωή εισάγονται οι ανέσεις κυρίως για όσους κατοικούν στα ανάκτορα. Αυτό μαρτυρούν οι επιμελημένες κατασκευές και η προσεγμένη εμφάνιση του εσωτερικού χώρου στα διάφορα διαμερίσματα. Τελετές και συγκεντρώσεις γίνονταν σε ειδικούς μεγάλους χώρους των ανακτόρων ή κοντά σε αυτά. Λαϊκές συγκεντρώσεις ίσως γίνονταν στην αυλή που ήταν δίπλα , στην αγορά. Στους θεατρικούς χώρους των ανακτόρων ίσως γίνονταν λαμπρές τελετές με τη συμμετοχή της άρχουσας τάξης , του ιερατείου και του λαού. Άλλες λεπτομέρειες για την καθημερινή ζωή αντλούνται από τα αγγεία και σκεύη που βρέθηκαν. Η ποικιλία των σκευών για το τραπέζι μαρτυρεί τη μεγάλη ποικιλία των φαγητών , φρούτων και ποτών που χρησιμοποιούνται.

Ο Νίκος Καζαντζάκης ζει σε μία δύσκολη περίοδο για τον τόπο του και αγωνίζεται για το υπέρτατο ιδανικό , την ελευθερία. Η βιωμένη αυτή εμπειρία μετατίθεται , στη συνέχεια , σ' ένα πνευματικό επίπεδο κι αποτελεί μια πρώτη βασική παράμετρο που καθορίζει την πορεία της σκέψης του.

Το ίδιο σημαντικό ρόλο παίζει η παρουσία της αυταρχικής μορφής του πατέρα του, Μιχάλη Καζαντζάκη και της ευαίσθητης μητέρας του , Μαρίας Χριστοδουλάκη. Τα τραυματικά βιώματα που αποκομίζει από τη σχέση με τον πατέρα , τον συνοδεύουν σ' όλη σχεδόν τη ζωή του και με την αναφορά του σ' αυτά κάνει λόγο για τον αγώνα του ν' απαλλαγεί από την πατρική καταπίεση.

“ Κυκλοφορούν κι οι δυο γονέοι στο αίμα μου , ο ένας άγριος , σκληρός , αγέλαστος , η μάνα μου τρυφερή , αγαθή , άγια · σε όλη μου τη ζωή τους κουβαλώ , κανένας τους δεν πέθανε... ”

“ Η παρουσία των δυο γονέων γίνεται ολοφάνερη στα χέρια μου · το δεξό μου χέρι είναι πολύ δυνατό , καθόλου ευαίσθητο , εντελώς αντρίκειο · το χέρι το αριστερό έχει υπερβολική , παθολογική ευαισθησία”(βλ. σελ. 51).

3.9 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Το κύριο χαρακτηριστικό του πολιτισμού είναι η στενή σύνδεση του ανθρώπου με τη θεοποιημένη φύση , που αποτέλεσε την κοσμοθεωρία των προϊστορικών Κρητικών. Η ζωή ήταν στενά συνδεδεμένη με τη θρησκεία , αφού υπήρχε κυρίαρχη η αίσθηση της παρουσίας των θείων δυνάμεων στη φύση. Αυτή η κοσμοθεωρία είχε ως συνέπεια την ισορροπία ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις και μια διαρκή εσωτερική ειρήνη. Η πολιτική και διοικητική οργάνωση αποσκοπούσαν στην ευνομία και στη δικαιοσύνη. Η δύναμη της Κρήτης εξασφάλιζε ελεύθερη επικοινωνία ανάμεσα στις χώρες που βρίσκονταν γύρω από τη Μεσόγειο. Τονώθηκαν προς όλες τις κατευθύνσεις οι εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις. Με την ειρηνική οικονομική και πολιτιστική διείσδυση , ιδρύθηκαν μινωικές αποικίες σε πολλές παραλιακές περιοχές της Μεσογείου.

Η αρχιτεκτονική των νέων ανακτόρων δημιούργησε μορφές προσαρμοσμένες στο κλίμα , στην ανάγκη εξυπηρέτησης πολλών και ποικίλων λειτουργιών. Η τέχνη εκφράζει επίσης τη σύνδεση της ζωής με τη φύση. Η έμπνευση ερχόταν από τον κόσμο των φυτών και των ζώων , της ξηράς και της θάλασσας. Ο κύριος σκοπός της τέχνης ήταν η εξυπηρέτηση αισθητικών αναγκών , αλλά και η εξύμνηση της θεοποιημένης φύσης.

Γύρω στα 2000 π.Χ. εμφανίζονται στην Κρήτη τα πρώτα γραπτά σύμβολα , που μοιάζουν πολύ με τα αιγυπτιακά ιερογλυφικά , χωρίς όμως καμιά εξάρτηση από αυτά. Συνολικά έχουν επισημανθεί 135 γραπτά ιερογλυφικά σημεία στην Κρήτη , που εικονίζουν μορφές ή κεφαλές ζώων , ανθρώπινες μορφές , εργαλεία και σύμβολα διάφορα. Το σημαντικότερο δείγμα της ιερογλυφικής γραφής της Κρήτης είναι ο περίφημος δίσκος της Φαιστού , που ανακαλύφθηκε το 1903 στα ΒΑ διαμερίσματα του ανακτόρου , κοντά στο *αρχαιοφυλάκιο*.

Παράλληλα με τα ιερογλυφικά χρησιμοποιείται στην Κρήτη και ένα άλλο σύστημα γραφής , που περιλαμβάνει 70 γραμμικά σύμβολα και ονομάζεται *Γραμμική γραφή Α*. Η γραφή αυτή παραμένει αίνιγμα · άλλοι διακρίνουν σ' αυτήν στοιχεία ελληνικά , άλλοι ότι εκφράζει γλώσσα σημιτική και άλλοι νομίζουν πως διακρίνουν στα γραμμικά σημεία απარიθμήσεις ανθρώπων , αγγείων , προϊόντων κλπ.

Τον 15^ο ^{αιώνα} π.Χ. εμφανίζεται στην Κρήτη ένα άλλο γραφικό σύστημα συγγενές , που ονομάστηκε *Γραμμική γραφή Β*. Είναι γνωστή

όχι μόνο από την Κρήτη , όπου βρέθηκαν χιλιάδες πινακίδες της γραφής αυτής , αλλά και από την Πύλο , τις Μυκήνες , την Τίρυνθα , τον Ορχομενό και την Ελευσίνα. Το σύστημα αυτό εκφράζει γλώσσα ελληνική , γεγονός πελώριας σημασίας για την ελληνική ιστορία. Το περιεχόμενο των πινακίδων της Γραμμικής Β είναι κατά κανόνα λογιστικό. Καταγράφονται η περιουσία του βασιλιά , οι δούλοι , τα ποίμνια , τα γεωργικά προϊόντα , ο οπλισμός κλπ. Σε άλλες πινακίδες αναφέρονται προσφορές σε θεότητες , μετακινήσεις στρατιωτών , τίτλοι αξιωματούχων , ονόματα θεών και ανθρώπων κλπ. Οι πληροφορίες αυτές είναι πολύτιμες για την γνώση της κοινωνικής σύνθεσης και της ζωής της εποχής.

Η ΓΡΑΜΜΙΚΗ Α

Το καταλάβαινα κάθε μέρα και καλύτερα περπατώντας στην ελληνική γης , ο ελληνικός πολιτισμός δεν ήταν μετέωρος , υπερφυσικός ανθός , ήταν ένα δέντρο που είχε ριζώσει βαθιά στη γης κι έτρωγε λάσπη και την έκανε ανθούς...

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.1 ΧΩΡΙΑ – ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ < ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ > ΤΟΥ Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ.

Η Ελλάδα είναι το φίλτρο που λαγαρίζει με αγώνα πολύ το κτήνος σε άνθρωπο , την ανατολίτικη σκλαβιά σ' ελευτερία και τη βάρβαρη μέθη σε νηφάλιο λογισμό. Να δώσει πρόσωπο στο απρόσωπο , μέτρο στη αμετρία , ισορροπώντας τις συγκρουόμενες τυφλές δυνάμεις , τέτοια η αποστολή της πολυβασανισμένης στεριάς και θάλασσας που λέγεται Ελλάδα.

Είναι αληθινή χαρά , πλούτος μεγάλος να τριγυρνάς την Ελλάδα. Τόσο το ελληνικό χόμα είναι ποτισμένο με δάκρυα , ιδρώτα κι αίμα , τόσο τα ελληνικά βουνά είδαν ανθρώπινο αγώνα , που ανατριχιάζεις λογιάζοντας πως στα βουνά ετούτα και τ' ακρογιάλια παίχτηκε η μοίρα της λευκής φυλής.

Το κάθε τοπίο το ' χουν αγιάσει οι Έλληνες με τον αγώνα τους , το ' χουν υποτάξει σε αψηλό νόημα , και το νόημα αυτό αποτελεί πια την ουσία του · μετέτρεψαν , με την ομορφιά και το πειθαρχημένο πάθος , τη φυσική του σε μεταφυσική · αναμέρισαν τα χόρτα , τα χόματα , τις πέτρες και βρήκαν , βαθιά χωμένη , δροσερή , την ψυχή του. Και στην ψυχή αυτή της έδωκαν σώμα πότε ένα χαριτωμένο ναό , πότε ένα μύθο και πότε ένα χαρούμενο ντόπιο Θεό.

Ο πολιτισμός αρχίζει από τη στιγμή που αρχίζει το παιχνίδι. Όσο η ζωή μάχεται να διατηρηθεί , να προστατευτεί από τους εχθρούς της , να κρατηθεί απάνω στη φλούδα της γης , πολιτισμός δε γεννιέται. Γεννιέται από τη στιγμή που η ζωή ικανοποιήσει τις πρώτες ανάγκες της κι αρχίσει να χαίρεται λίγη ανάπαυση.

Η γυμναστική ήταν για τους Έλληνες απαραίτητη προετοιμασία για την κοινωνική ζωή του πολίτη. Τέλειος πολίτης ήταν εκείνος που , περνώντας από τα γυμναστήρια και τις παλαίστρες , μπόρεσε να δουλέψει το σώμα του, να το δημιουργήσει ισχυρό κι αρμονικό , δηλαδή ωραίο , και να το έχει έτοιμο να υπερασπίσει το Γένος. Κοιτάξεις ένα άγαλμα της κλασικής εποχής και καταλαβαίνεις αμέσως αν ο άντρας που παριστάνει είναι λεύτερος ή δούλος · το σώμα του τον φανερώνει. Ωραίο αθλητικό κορμί , στάση ήρεμη , πειθαρχία του πάθους , είναι τα χαρακτηριστικά του ελεύτερου ανθρώπου. Ο δούλος παριστάνεται πάντα παχύσαρκος ή καχεκτικός , με απότομες χειρονομίες , αχαλίνωτες.

Αρμονία νου και κορμιού , ιδού το υψηλό ιδανικό του Έλληνα...

Μα για μας τους Έλληνες , η πίκρα είναι διπλή , γιατί θεωρούμε τους εαυτούς μας απογόνους και θέτουμε άθελά μας μπροστά μας το χρέος να φτάσουμε τους μεγάλους προγόνους.

Για έναν Έλληνα όμως το ταξίδι στην Ελλάδα καταντάει γοητευτικό κι εξαντλητικό μαρτύριο · στέκεσαι σε μια πατημασιά ελληνικής γης και σε κυριεύει αγωνία : Μνήμα βαθύ , πατωσιές πατωσιές οι νεκροί , κι ανεβαίνουν παρατάιρες φωνές και σε κράζουν ·...

Όταν ένας Έλληνας ταξιδεύει στην Ελλάδα , το ταξίδι του έτσι μοιραία μετατρέπεται σ' επίπονη αναζήτηση του χρέους. Πώς να γίνουμε κι εμείς άξιοι των προγόνων , πώς να τη συνεχίσουμε , χωρίς να την ντροπιάσουμε , την παράδοση της ράτσας μας ;

Όποιος γεννήθηκε στην Ελλάδα έχει το χρέος να συνεχίσει τον αιώνιο ελληνικό θρύλο.

Το κάθε ελληνικό τοπίο είναι τόσο ποτισμένο από ευτυχίες και δυστυχίες με παγκόσμιο αντίχτυπο , τόσο γεμάτο ανθρώπινο αγώνα , που υψώνεται σε μάθημα αυστηρό και δεν μπορείς να του ξεφύγεις · γίνεται κραυγή , και χρέος έχεις να την ακούσεις.

Και δεν ήταν η Ομορφιά που πήγαινε μπροστά και μ' έμπαζε στον αντρωνίτη · ήταν η Ευθύνη.

4.2 Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Μέσα απ' την <ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ> του Νίκου Καζαντζάκη , ο αναγνώστης μαθαίνει για τον ηρωικό τόπο του συγγραφέα , την Κρήτη , και τον αγώνα της για την ελευθερία. Τονίζει ότι κάθε άνθρωπος που επιθυμεί να πολεμήσει για την πατρίδα του πρέπει να έχει τη δύναμη και τον ανδρισμό του Κρητικού.

Τρία πάθη κυβερνούσαν τον Καζαντζάκη : ο φόβος , ο αγώνας να νικήσει το φόβο και η λαχτάρα της λευτεριάς. Ειδικά το τελευταίο δεν είναι μόνο προνόμιο του Κρητικού αλλά αγώνας αιώνιος του ανθρώπου που θεωρεί χρέος του να μην ντροπιάσει τον τόπο του. Η αγάπη και ο θαυμασμός του για την Κρήτη είναι διάχυτη σ' αυτό το έργο καθώς πολλές φορές ο συγγραφέας φτάνει στο σημείο να δηλώσει πως τίποτα στον κόσμο δεν αγαπά περισσότερο από την Κρήτη · αυτή είναι που προσδιορίζει αποφασιστικά τη σκέψη και την πνευματική του πορεία.

Ο Κρητικός της εποχής είναι άνθρωπος δυνατός , πειθαρχημένος και γρήγορος. Έχει θέληση και υπομονή για να κατακτήσει αυτό που θέλει και να πετύχει το σκοπό του. Παλεύει με τον Ταύρο χωρίς φόβο κι έτσι διακρίνεται η δύναμη και η γενναιότητά του. Με τις ταυρομαχίες , οι Κρητικοί “ μετουσίωσαν τη φρίκη και την έκαμαν αψηλό παιχνίδι , όπου η αρετή του ανθρώπου , σ' άμεση επαφή με την άμυαλη παντοδυναμία , τονώνουνταν και νικούσε ” τονίζει ο Καζαντζάκης. Ο ταύρος , με κανένα τρόπο , δε φοβίζει τον άντρα Κρητικό γιατί τον θεωρεί συνεργάτη στον αγώνα του να γίνει ευλύγιστος , δυνατός και ν' αποκτήσει μια γενναία ψυχή.

Ο Καζαντζάκης περπατώντας στα χώματα της Κνωσού αισθάνεται συγκίνηση και γαλήνη. “ Βούιζαν στ' αυτιά του τα λόγια των νεκρών που διέταζαν ν' ανέβουν πάλι να παλέψουν ξανά και να δουν λίγο φως ”. Κοιτάζοντας τις ζωγραφισμένες ταυρομαχίες στους τοίχους , τη λυγεράδα και τη χάρη της γυναίκας και την τεράστια δύναμη του άντρα , απορούσε πώς γίνεται ν' αντικρύζουν τον Ταύρο και να παίζουν μαζί του με θράσος. Οι άντρες για να έχουν την αντοχή να παίζουν μαζί του πρέπει να είναι ψυχικά και σωματικά προπονημένοι.

4.3 ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Ο επισκέπτης χρειάζεται περίπου δυο ώρες για μια κανονική περιήγηση στην Κνωσό. Μέσα σ' αυτές τις ώρες ξεναγείται στο ανάκτορο και μαθαίνει για την ιστορία , τον πολιτισμό και τις συνήθειες των Μινωιτών.

Πέντε χιλιόμετρα μακριά απ' το Ηράκλειο της Κρήτης , προς τα νότια , υψώνονται σήμερα τα ερείπια του ανακτόρου της Κνωσού , του περιφημότερου και πλουσιότερου απ' όλα τα ανάκτορα που βρέθηκαν στα διάφορα μέρη του μεγάλου νησιού , στη Φαιστό , στα Μάλια και αλλού.

Στο ανάκτορο αυτό , που ο μύθος μας διηγείται ότι το έχτισε με την καταπληκτική δεξιοτεχνία του ο Δαίδαλος , βασίλευσε ο Μίνωας , ο μυθικός βασιλιάς , γιος του Δία , μεγάλωσε η Αριάδνη , η κόρη του , κι έζησε μέσα στα λαβυρινθώδη διαμερίσματά του ο τρομερός Μινώταυρος. Στα 1896 ο Άγγλος αρχαιολόγος Αρθούρος Έβανς άρχισε τις ανασκαφές στην Κνωσό που κράτησαν πολλά χρόνια και έδωσαν στο ανάκτορο τη μορφή που έχει σήμερα.

Ακριβώς κάτω από ένα λεπτό στρώμα χώματος , βρέθηκαν μέσα σε λίγες μέρες τα τοιχώματα του παλατιού που έφταναν τα 800 τετραγωνικά μέτρα , ενώ στα χρόνια που ακολούθησαν έρχονταν στο φως καινούρια απομεινάρια ενός παλατιού , που η έκτασή του έφτανε τα 20 στρέμματα , ικανό να στεγάσει 8000 ανθρώπους.

Γύρω από ένα τεράστιο ορθογώνιο με μεγάλη αυλή , υψώνονταν πτέρυγες κτιρίων προς όλες τις πλευρές με τοίχους από πλίθρες και επίπεδες στέγες στηριγμένες σε κολόνες. Τα δωμάτια όμως , οι διάδρομοι, οι αίθουσες των τεσσάρων ορόφων , έδειχναν ένα τόσο συγκεχυμένο σχέδιο , άνοιγαν στον επισκέπτη τόσες πιθανότητες να χαθεί ή να παραπλανηθεί , ώστε στα χείλια και του πιο απλοϊκού επισκέπτη ερχόταν η λέξη λαβύρινθος , χωρίς να έχει ιδέα για την παράδοση που αποδίδει στο Δαίδαλο το χτίσιμο ενός λαβύρινθου για χάρη του Μίνωα. Εκείνο που έκανε τον κόσμο ν' απορήσει μετά τις πρώτες ανασκαφές , ήταν πώς αυτά τα πλουσιότατα παλάτια της ελληνικής προϊστορίας δεν είχαν ούτε οχυρώσεις ούτε καν προστατευτικό τείχος. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί μόνο με την ύπαρξη ενός δυνατού θαλασσοκράτορα στόλου που προστάτευε την Κνωσό.

Ο ταξιδιώτης εκείνης της εποχής , όταν πλησίαζε απ' τη θάλασσα , δεν έβλεπε το παλάτι αυτό σαν κάστρο , αλλά με τις άσπρες ασβεστωμένες κολόνες του , τους στολισμένους τοίχους του να λάμπουν

κάτω από τον καυτερό ήλιο της Κρήτης , σαν στολίδι της θάλασσας που λαμπυρίζει τον πλούτο του απ' όλες τις πλευρές του σαν διαμάντι.

Στα διάφορα χτίσματα ο Έβανς διαπίστωσε πως οι φαγιάντσες , τα κεραμικά και η ζωγραφική δεν ήταν του ίδιου ρυθμού , ούτε οι τοίχοι είχαν την ίδια ηλικία. Ξεχώρισε έτσι τα κτίρια σε τρεις περιόδους : Σ' εκείνα που ανήκουν στη πρωτομινωική περίοδο , στη μεσομινωική και στην υστερομινωική. Ανακάλυψε αμέτρητες ιδεογραφικές επιγραφές και κάπου δυο χιλιάδες πήλινες πινακίδες με σχέδια ενός άγνωστου συστήματος γραμμικής γραφής.

Η γραφή των Κρητών είναι τόσο σκοτεινή , όσο κι η καταγωγή τους και το τέλος τους. Δυο φορές καταστράφηκε από σεισμούς το παλάτι , στα 1800 και στα 1550 π.Χ. και δυο φορές ανοικοδομήθηκε. Την Τρίτη φορά η καταστροφή ήταν οριστική και πολύ πιθανό βίαιη και ξαφνική , όπως μαρτυρούν τα εγκαταλειμμένα εργαλεία , οι παρατημένες στη μέση εργασίες , οι απότομα σταματημένες σπιτικές δουλειές.

Πάντως ο πολιτισμός φτάνει στο ανώτατο σημείο του σ' εκείνη την εποχή που περνά από τη μεσομινωική στην υστερομινωική περίοδο στις δεκαετίες γύρω στα 1600 π.Χ. , όταν είναι πιθανό πως ζούσε ένας Μίνωας , κύριος του στόλου και κυρίαρχος των θαλασσών.

Ήταν εκείνη η εποχή που επικρατούσε η γενική καλοζωία , που δημιουργόταν η μεγαλοπρέπεια και λατρευόταν η ομορφιά. Οι τοιχογραφίες έδειχναν εφήβους που βάδιζαν στα λιβάδια κόβοντας κρόκους με κομπούς κάλυκες , κοπέλες που περιφέρονταν σε χωράφια γεμάτα κρίνους. Η ζωγραφική δεν ήταν αυστηρή διακόσμηση , αλλά πλούσιο παιχνίδι χρωμάτων , μεθυσμένη λάμψη. Η κατοικία δεν ήταν στεγαστική ανάγκη , αλλά πολυτέλεια και το ντύσιμο υπόθεση λεπτού γούστου.

Ο Έβανς χρησιμοποίησε την έκφραση *μοντέρνο* γι' αυτά που βρήκε. Γιατί αυτό το κτίριο με το καταπληκτικό σύστημα αποχέτευσης , με τα πολυτελή λουτρά , με τους φωταγωγούς και τις εγκαταστάσεις εξαερισμού , με τις μεγαλόπρεπες σκάλες και το ειδικό σύστημα ύδρευσης , πολύ άνετα θα μπορούσε να συγκριθεί μ' ένα σύγχρονο ανάκτορο και να χαρακτηριστεί σαν μοντέρνο.

4.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Εκείνο που ενδιαφέρει στη σχέση συγγραφέα – έργου – αναγνώστη δεν είναι το ατομικό , αλλά το καθολικό. Οι απόψεις του Καζαντζάκη συσχετίζονται με τους κανόνες του ρεαλισμού. Η “ ουσία ” παρουσιάζει μια ορισμένη αντιστοιχία με τις λανθάνουσες τάσεις και δυνάμεις της ιστορίας , που εκφράζουν την εσωτερική δομή και τη δυναμική της κοινωνίας σε μια συγκεκριμένη φάση : το ατομικό που γίνεται τυπικό · το τυπικό που γίνεται φορέας του κοσμοϊστορικού. Κι αυτό επιδιώκει ο Καζαντζάκης στο έργο του. Η φροντίδα του συγγραφέα επικεντρώνεται αφενός στη σύνθεση και δομή του έργου και αφετέρου στο σύστημα αξιών , δηλαδή στο ιδεολογικό μήνυμα που παράγει (αυτό είναι η ουσία).

Τα γνωρίσματα αυτά μας φέρνουν σε ένα συναφές και σημαντικό στοιχείο της τεχνοτροπίας του συγγραφέα. Ο Καζαντζάκης τις προγραμματικές αρχές του συνηθίζει να τις εκθέτει προκαταρκτικά σε ένα σύντομο ή εκτενέστερο προλογικό σημείωμα , που απευθύνει στον αναγνώστη με την ιδιότητα του συγγραφέα (και όχι του αφηγητή) βλ. σελ. 15-16 “ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ ”. Σ’ αυτό το κείμενο αναπτύσσει συχνά τους σημασιακούς κώδικες και το σύστημα αξιών του έργου και διευκρινίζει τη σχέση του (ως συγγραφέα) με την ιστορία και τους ήρωές του.

“ Θα βρεις λοιπόν αναγνώστη , στις σελίδες ετούτες την κόκκινη γραμμή, καμωμένη από στάλες αίμα μου , που σημαδεύει την πορεία μου ανάμεσα στους ανθρώπους , στα πάθη και στις ιδέες...”

Ο Νίκος Καζαντζάκης σκέφτεται και μορφοποιεί λογοτεχνικά τους στοχασμούς του με μια γλώσσα που αντιπροσωπεύει απόλυτα τους προσωπικούς οραματισμούς και τις επιδιώξεις του. Στο έργο του αυτό , όπως και σε όλα τα υπόλοιπα , στόχος του είναι να μεταδώσει ιδέες , προβληματισμούς · να διδάξει. Αυτόν τον βασικό στόχο τον προαναγγέλει στον Πρόλογο , τον αναπτύσσει με ιδεολογικά σχόλια έτσι ώστε να έχει μία πλήρη επικοινωνία με το ευρύ κοινό του. Αυτό με τη σειρά του διδάσκεται για το περιεχόμενο των έργων του. Συγκεκριμένα , στην “ Αναφορά στον Γκρέκο ”, ο αναγνώστης αποκτά γνώση της κρητικής ιστορίας των μινωικών χρόνων και του δημιουργούνται ανάλογα αισθήματα αγάπης για την Κρήτη και τους ανθρώπους της.

Πρόσωπα του μύθου και της ιστορίας , από τον μικρόκοσμο της Κρήτης ή το στενό οικογενειακό του περιβάλλον , το χώρο του ανθρωπίνου πνεύματος , ή των προσωπικών του καλλιτεχνικών οραματισμών , οι ήρωές του διακρίνονται από τα ίδια γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητά του : πάθος και δυναμισμό , ηρωισμό και αγωνιστικότητα , εσωτερική αντίφαση και επιφανειακή σταθερότητα,

εναγώνιο προβληματισμό και πάλη με ανώτερες δυνάμεις , αναπάντητα ερωτήματα και άρνηση συμβιβασμού.

Το πρόβλημα του Θεού και η σχέση του ατόμου με την εξουσία , η αδυναμία του λόγου να εκφράσει τη σκέψη και η διαρκής πάλη ανάμεσα στο καλό και το κακό , ο φόβος του θανάτου και η εναγώνια αναζήτηση της ελευθερίας , συνιστούν μερικές από τις διαχρονικές πολιτισμικές σταθερές στις οποίες ο Καζαντζάκης αφιέρωσε τη σκέψη και το έργο του. Η αξία τους , ούτε περιορίζεται , ούτε μειώνεται από τη διαπίστωση τυχόν αδυναμίας να δώσει πάντα ικανοποιητική απάντηση σε κάθε ερώτημα. Το ίδιο καλά κατανοείται και δικαιώνεται η διαρκής αναζήτηση του τέλειου και του απόλυτου που οδηγεί σε διαδοχική απόρριψη ιδεών που σε κάποια προγενέστερη στιγμή κρίνονται ικανοποιητικές.

Τέλος , ενταγμένα στα πλαίσια του μεταφυσικού προβληματισμού και της υπαρξιακής αγωνίας που τον διακατείχε , αποκτούν μια εσωτερική συνοχή και μια λογική συνέπεια που συνιστά την “ κόκκινη γραμμή ” : την πορεία ενός ανθρώπου που τόλμησε αυτό που οι άλλοι έχουν για ιδανικό : να νιώθει και να είναι “ λεύτερος ”. Οι απελευθερωτικοί αγώνες των Κρητικών ενάντια στον τουρκικό ζυγό , ο ηρωισμός και η αυτοθυσία των αγωνιστών στις πολυάριθμες εξεγέρσεις της Κρήτης , δημιουργεί στη συνείδησή του την έννοια της ελευθερίας ως το πρωταρχικό αλλά και ύψιστο ιδανικό το οποίο πρέπει να επιδιώκει ο άνθρωπος , με το οποίο καταξιώνει την ίδια του την ύπαρξη.

-Λεύτεροι.

-Λευτερωμένοι κι από τη λευτεριά πιο πέρα.

-Πιο πέρα πού; Ο νους μου δεν το χωρεί.

-Πιο πέρα κι από τη λευτεριά , σύντροφε κουράγιο !